

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ
ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИСТИКА ФАКУЛЬТЕТИ**

**ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИСТИКА НАЗАРИЯСИ ВА АМАЛИЁТИ
КАФЕДРАСИ**

**МИРЗАҚОБИЛОВА МАДИНА ТОҒАЙМУРОД
ҚИЗИ**

ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ НАШРЛАРИДА ЖУРНАЛИСТ ИХТИСОСЛАШУВИ

**(«Ma'rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактаби ва соҳага оид
тахририятлар мисолида)**

мавзусида 5220100 – журналистика (халқаро журналистика) таълим
йўналиши бўйича бакалавр даражасини олиш учун

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ

«ҲИМОЯГА ТАВСИЯ ЭТИЛАДИ»
_____ Халқаро журналистика
назарияси ва амалиёти кафедраси
мудираси ф.ф.н, доц. Н.Тошпўлатова
2015 йил «___» _____

ИЛМИЙ РАҲБАР:

ф.ф.н.,доц.в.б.Ҳ.Саидов
2015 йил «___» _____

Тошкент – 2015

ҲИМОЯГА РУХСАТ ЭТИЛДИ:

Факультет декани: _____ А.Нурматов
Кафедра мудири: _____ Н.Тошпўлатова
Илмий раҳбар: _____ Ҳ.Саидов
Расмий тақризчи: _____ А.Раҳимов

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ

МАВЗУ: ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ НАШРЛАРИДА ЖУРНАЛИСТ ИХТИСОСЛАШУВИ

**(«Ma'rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактаби ва соҳага оид
таҳририятлар мисолида)**

**ДАК қарори: ўзбек гуруҳи талабаси Мирзақобилова Мадина Тоғаймурод
қизининг битирув малакавий иши**

«_____» га баҳолансин.

«_____» _____ 2015 йил

ДАК раиси:

В.Луқмонов

ДАК котибаси:

Д.Файзиева

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ**

Факультет: Халқаро журналистика

Кафедра: Халқаро журналистика назарияси ва амалиёти
Таълим йўналиши: Журналистика (халқаро журналистика)

“Тасдиқлайман”
Халқаро журналистика назарияси ва
амалиёти кафедраси мудири
ф.ф.н. Н.Тошпўлатова

“___” _____ 2015 й.

Битирув малакавий ишни бажаришга
ТОПШИРИҚ
Мирзақобилова Мадина Тоғаймурод қизи

1. БМИ мавзуси: «Таълим-тарбия нашрларида журналист ихтисослашуви» («Ma’rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактаби ва соҳага оид таҳририятлар мисолида)
2. БМИ мавзуси университетнинг 2014 йил 31 декабрь 267/б-сонли буйруғи билан тасдиқланган.
3. Тугалланган ишни топшириш муддати: 2015 йил “__” май
4. Битирув малакавий ишни ёзиш бўйича кўрсатма:
 - а) ишнинг бошланғич маълумотлари: меъёрий ҳужжатлар, Президент асарлари, мавзуга тегишли илмий-услубий ва назарий манбалар, танланган нашрлар таҳламлари;
 - б) иш таркиби: кириш, 2 боб, 6 фасл, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалар;
 - в) ишнинг умумий ҳажми: ___ бет
 - г) ишнинг иловаси: тадқиқот бўйича чоп эттирган мақола ва тезисларнинг нусхаси;
 - д) ишни ёзиш режа-жадвалини 201 йил “__” _____гача тақдим этиш;
 - е) ишни меъёрий талабларга мувофиқ расмийлаштириш 2015 йил “__” _____.
- 5.Топшириқ берилган кун: 25.09. 2014

Илмий раҳбар
Битирувчи

Х.Саидов
М.Мирзақобилова

Битирув малакавий ишнинг ҳар бир боб ва бўлимида бажариладиган ишларга маслаҳатлар

№	БМИ боб ва бўлимларининг Номлари	Илмий раҳбарнинг Ф.И.Ш	Топшириқ берилган сана, имзо	
			Топшириқ берди	Топшириқ олди
I.	Журналистикада таълим-тарбияга ихтисослашув масаласи	Ҳ.Саидов	25.09.2014	25.09.2014
1.1.	Журналистикада ихтисослашув зарурати	Ҳ.Саидов	25.09.2014	25.09.2014
1.2.	Таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўзига хослиги	Ҳ.Саидов	25.09.2014	25.09.2014
1.3.	Глобаллашув шароитида таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўрни	Ҳ.Саидов	25.09.2014	25.09.2014
II.	Маҳорат мактаблари ва журналист ихтисослашуви	Ҳ.Саидов	20.01.2015	20.01.2015
2.1.	Соҳага оид материалларни ёритишда журналист маҳорати	Ҳ.Саидов	20.01.2015	20.01.2015
2.2.	Талаба-журналистлар ихтисослашувида «Ma'rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактабининг роли	Ҳ.Саидов	20.01.2015	20.01.2015
2.3.	Дунёдаги таълим-тарбияга ихтисослашган нашрлар ва уларда соҳа янгиликларининг ёритилиши	Ҳ.Саидов	20.01.2015	20.01.2015

Битирув малакавий ишни бажариш жадвали

№	БМИ боб ва бўлимларининг Номлари	Бажариш муддати	Бажарилганлиги ҳақида илмий раҳбар имзоси
---	----------------------------------	-----------------	---

I.	Журналистикада таълим-тарбияга ихтисослашув масаласи	16.01.2015	
1.1.	Журналистикада ихтисослашув зарурати	16.01.2015	
1.2.	Таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўзига хослиги	16.01.2015	
1.3	Глобаллашув шароитида таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўрни	16.01.2015	
II.	Маҳорат мактаблари ва журналист ихтисослашуви	08.05.2015	
2.1.	Соҳага оид материалларни ёритишда журналист маҳорати	08.05.2015	
2.2.	Талаба-журналистлар ихтисослашувида «Ma'rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактабининг роли	08.05.2015	
2.3.	Дунёдаги таълим-тарбияга ихтисослашган нашрлар ва уларда соҳа янгиликларининг ёритилиши	08.05.2015	

МУНДАРИЖА:

КИРИШ	3
I БОБ. ЖУРНАЛИСТИКАДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯГА ИХТИСОСЛАШУВ МАСАЛАСИ	
I.1. Журналистикада ихтисослашув зарурати.....	7
I.2. Таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўзига хослиги.....	18
I.3. Глобаллашув шароитида таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўрни.....	28
II БОБ. МАҲОРАТ МАКТАБЛАРИ ВА ЖУРНАЛИСТ ИХТИСОСЛАШУВИ	
2.1. Соҳага оид материалларни ёритишда журналист маҳорати	37
2.2. Талаба-журналистлар ихтисослашувида «Ma'rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактабининг роли.....	46
2.3. Дунёдаги таълим-тарбияга ихтисослашган нашрлар ва уларда соҳа янгиликларининг ёритилиши.....	56
ХУЛОСА	66
ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР	70
ИЛОВАЛАР	73

КИРИШ

Мамлакатимизда ўсиб келаётган ёш авлодни баркамол инсон қилиб тарбиялаш давлат сиёсатининг устувор вазифаларидан ҳисобланади. Таълим-тарбияни йўлга қўйиш, ўқувчиларнинг сифатли ва узлуксиз таълим олишини таъминлаш мақсадида мактабларнинг ўқув ва моддий-техник базаси мустаҳкамлаб борилмоқда. Бу, албатта, ҳар бир юртнинг бугуни ва келажаги том маънода, мамлакат таълим тизимининг қай даражада ривож топгани билан белгиланишига боғлиқ. Юртимизда таълим тизими ислоҳотига устувор вазифа сифатида қаралишининг замирида ҳам айна фарзандларимизнинг келажак тақдирини ўйлаш орқали Ватаннинг эртанги тараққиётини кўриш ғояси мужассам.

Мавзунинг долзарблиги ва аҳамияти. Таълим-тарбия соҳасидаги янгиликлар, ислоҳотлар ва яратилаётган имкониятларни кенг оммага батафсил етказишда шу йўналишга ихтисослашган нашрларнинг ўрни катта. Сабаби, унда бу соҳани яхши тушунадиган, қарор ва унинг ижросини содда тилда баён этадиган журналист кадрлар фаолият юритади. Улар эркин ва самарали фаолият олиб боришлари учун барча зарур имконият ва шароитлар яратилган. Соҳага доир ўнлаб қонун ҳамда ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар ишлаб чиқилган. Шунингдек, босма, электрон нашрлар, ахборот агентликлари, теле- ва радиоканалларнинг моддий-техник базаси мустаҳкамланиб, мавжуд каналлар таркибида қўшимча янги каналлар ташкил этилди. 2015 йил 1 январь ҳолатига кўра, юртимиздаги оммавий ахборот воситаларининг сони 1392тани (689та газета, 283та журнал ва 100та ТВ ва радиолар, 304та веб-сайтлар рўйхатдан ўтказилган) ташкил этади.¹ Оммавий ахборот воситалари Ўзбекистонда яшаётган миллатларнинг 7та тилида ва сиёсий-ижтимоий, иқтисодий, маънавий-маърифий, спорт каби 20дан ортиқ ихтисосликларда фаолият олиб боради. Бунда таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўз ўрни бор. Умуман олганда ҳар бир ОАВда фаолият юритаётган журналист кадрларнинг

¹ <http://uzapi.gov.uz/uz/content/licence/statistics/>

малакасини ошириш, ёш журналист кадрлар тайёрлаш ва бу борада эришилаётган ютуқ ва муаммолар таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, бугунги кунда жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маданий-маърифий жабҳаларда амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотларни тезкор, холис, таҳлилларга асосланган ҳолда кенг оммага етказиш журналистлардан янада пухта билим, маҳорат, ижтимоий фаоллик ҳамда ёритилаётган соҳани чуқур билишни талаб этади. Бу эса журналист кадрларнинг ихтисослашувини кун тартибдаги муҳим масалага айлантирмоқда.

Тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари. Битирув малакавий ишининг мақсади талаба-журналистлар ихтисослашувида маҳорат мактабларининг ўрни ва ролини кўриб чиқишдан иборат. Журналистикада ихтисослашувнинг зарурати, талаба-журналистлар таълим-тарбияга ихтисослашувида «Ma'rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактабининг тутган ўрни, ўрганилган объект мисолида илмий хулосалар чиқариш кўзда тутилган.

Кўзланган мақсадга эришиш учун қуйидаги вазифалар амалга оширилади:

- журналистикада ихтисослашувнинг заруратини, айниқса, ОАВ тури, соҳа ва мавзусига қараб ихтисослашувнинг юзага келиш сабабини ўрганиш;
- таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўзига хослигини тадқиқ этиш;
- соҳага оид материалларни ёритишда журналистдан талаб этиладиган сифатларни кўрсатиш;
- маҳорат мактабларининг талаба-журналистлар ихтисослашувидаги ўрнига баҳо бериш;
- глобаллашув шароитида таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг даражасини аниқлаш;
- жаҳондаги бу йўналишдаги нашрлар билан миллий нашрларимизни қиёсий таҳлил қилиш.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Ихтисослашув термини XX аср охиридан иқтисод соҳасида фойдаланила бошлаган бўлса, миллий журналистикамизда сўнгги йилларда маълум соҳада махсус билим ва кўникмаларга эга бўлиш маъносида тез мурожаат этиладиган сўз сифатида оммалашди. **С.М.Гуревич², М.Н.Ким³, Д.Эверетт⁴ кабилар ўз тадқиқотлари ҳамда китобларида ихтисослашув борасида тўхталиб ўтишган.** Миллий журналистикамизда А.Терехина педагогик журналистика бўйича изланиш олиб борган. Аммо айнан таълим-тарбияга ихтисослашув, бунда маҳорат мактабларининг ўрни хусусида тадқиқот қилинмаган.

Тадқиқот объекти «Ma'rifat» ва «Учительская газета» (Россия) газеталари, **предмети** эса уларнинг соҳа янгиликлари ва муаммолари ёритилган материаллари.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги. Миллий журналистикада журналист ихтисослашуви борасида фикрлар билдирилган бўлса-да, алоҳида тадқиқот амалга оширилмаган, жумладан, «Ma'rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактабининг талаба-журналистлар ихтисослашувида тутган ўрни ҳақида илмий изланиш олиб борилмаган.

Ишнинг назарий амалий аҳамияти. Ихтисослашувнинг журналистика олдида турган зарурат эканлиги бугунги кунгача илмий ва амалий асосланган. Ушбу битирув малакавий ишида эса ҳали изланиш олиб борилмаган жиҳати — айнан таълим-тарбия нашрлари ва улардаги маҳорат мактабларининг талаба-журналистлар ихтисослашувида тутган ўрни ёритилган. Ишдаги назарий қарашлар, умумлашмалар, илмий хулосалар журналистик амалиётдан олингани сабабли ундан ёш журналистларда касбий кўникмаларни шакллантиришда, **Ўзбекистон Миллий университети журналистика факультети, Ўзбекистон**

² Гуревич С.М. Экономика СМИ. М., 1999.

³ Ким М. Н. Основы творческой деятельности журналиста: Учебник для вузов. — СПб.: Питер, 2011. — 400 с.

⁴ Эверетт Д. Настольная книга журналиста. 1995

давлат жаҳон тиллари университети халқаро журналистика факультети, Қорақалпоқ давлат университети журналистика бўлимида сабоқ бераётган амалиётчи ўқитувчилар ва уларда таҳсил олаётган дастлабки босқич талабалари учун репортёрлик маҳорати, янгиликлар журналистикаси, таҳлилий журналистика йўналишларида курс ишлари ёзишда мустақил таълим материали сифатида фойдаланишлари мумкин.

Тадқиқотнинг таркибий тузилиши. Тадқиқот иши кириш, ҳар бири уч фаслдан иборат бўлган икки асосий боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловадан иборат. БМИнинг умумий ҳажми 73 бетни ташкил этади.

Тадқиқот бўйича чоп эттирган мақола ва тезисларнинг манбалари. «Таълим-тарбия нашрларида журналист ихтисослашуви ва маҳорат мактаби» («Замонавий масс медианинг янги тенденциялари ва долзарб муаммолар» мавзuidaги талабалар илмий-амалий анжумани материаллари тўплами) ҳамда «Маҳорат мактаби ва журналист ихтисослашуви» («Хуррият» газетаси 2013 йил, 19 июнь) мақолалари нашр этилган.

I БОБ. ЖУРНАЛИСТИКАДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯГА ИХТИСОСЛАШУВ МАСАЛАСИ

1.1. Журналистикада ихтисослашув зарурати

Журналистик фаолиятда турли предмет асослар борлиги тахмин қилинади. Оммавий ахборот воситалари ривожланиши ва уларнинг функциялари ошиши билан журналистикага кўплаб бошқа соҳадаги мутахассислар тортилди ва В.М.Горохов айтган «Синкретизм фаолияти» (журналист муҳаррир, нашр этувчи, публицист, ташкилотчи, таҳририят котиби, баъзан саҳифаловчи бўлганлигини назарда тутган) тўхтатилди.⁵

Бугун биз турли образдаги журналистик фаолиятни амалга оширишимиз мумкин. Журналист тушунчаси эса ҳаммага таниш. У жамоат билан ишлайдиган касб. Журналистикадан узоқ бўлган киши ушбу касбнинг бошқа соҳалардан нимаси билан ажралиб туришини билмайди. Уни қуйидагича тушунтириш мумкин: ижодий билим ва махсус тайёрлов ҳамда иш тажрибаси. Унда истеъдод ва меҳнат мужассамлашсагина кўп нарсага эришиш мумкин. Машҳур касбшунос Э.А.Климов журнализм уч типдаги касбларга алоқадорлигини таъкидлаган. Улар: ижтимоий тип (лот.-жамият), сотувчи ва ўқитувчи каби «инсон-инсон» мулоқоти жараёнида фаолият юритадиган касблар. Сигномик тип (лот.-белги) «инсон-белги»да касбни бирлаштиради. Белгилар системаси билан ишлайдиган программист ва ҳисобчи сингарилар билан тенглаштирилади. Артономик тип (лот.-образ, санъат) бўлиб, рассом ва ёзувчилар каби «инсон-бадиий образ» тизимида фаолият юритадиган ижодий касб. Бугунги кунда техника замонавий журналистикада катта рол ўйнамоқда. Журналист таҳририятнинг ходими, у тезкорлик билан ахборот йиғади ва уни қайта ишлаб етказди. Журналист касбини дастлаб ихтисослиги бўйича тележурналист, радиожурналист, босма нашрларда ва ахборот агентлигида ишловчи ҳамда интернетда фаолият юритувчи кабиларга ажратамиз. Улар жанрлар бўйича ихтисослашган бўлиши ҳам мумкин, масалан, очерк ва эсселар ёзишнинг устаси бўлган

⁵ Горохов В.М. Основы журналистского мастерства. М., 1989. С8

журналистларни ушбу жанрга ихтисослашган дея оламиз. Шунингдек, журналистларни иш йўналишига қараб ҳам таснифлаш мумкин: халқаро журналист, соҳаларга оид журналист, сиёсий, иқтисодий ёки спорт шарҳловчиси, реклама журналисти, телерепортёр ва ҳоказо. Журналистнинг асосий вазифаси бу — ўз ОАВ аудиториясини улар истаган ахборот билан таъминлашдир. Ҳар бир журналист жамоат фикрини шакллантиришда иштирок этади. Шунинг учун бу соҳани тўртинчи ҳокимият деб ҳам аташади.

Журналист ва аудитория ўртасидаги алоқа ахборот канали (босма ОАВ, телевидение, радио, интернет) орқали амалга ошади.

Журналистика жамиятда ижтимоий феномен, маънавий ишлаб чиқарувчи — ижтимоий фикр ва оммавий ахборотни тайёрловчи сифатида ажралиб туради. Унда ишлаб чиқарувчи, маҳсулот ва унинг истеъмолчиси мавжуд. Оммавий ахборот воситаларида фаолият юритадиган журналист аҳли ишлаб чиқарувчи бўлса, улар тайёрлайдиган маҳсулот — оммавий ахборот ва журналистик асар ҳисобланади. Кенг омма эса ушбу маҳсулотларнинг истеъмолчисидир. ОАВ — жамият кўзгуси, дея таърифланар экан, у ижтимоий ҳаётдаги воқеа-ҳодисалар қандай бўлса, уларни шундайлигича рўй-рост кўрсатиши керак. Ошкоралик, фикрлар хилма-хиллиги масалаларига танқидий ёндошув тараққиётга тўсиқ бўлаётган камчилик ва нуқсонларни ўз вақтида бартараф этишга ёрдам беради ва оқибатда ривожланишни жадаллаштиради.

Таҳририят раҳбарияти журналистнинг имкониятлари ва шахсий сифатларидан келиб чиққан ҳолда қай соҳага йўналтиришни ўз зиммасига олади. Таҳририят жамоаси баъзан ўзини турли ижодий фаолиятда намоиш эта оладиган кишини учратиши ҳам мумкин. Яъни, муҳаррир яхши публицист, репортёр (мухбир) эса таҳририят оммавий тадбирларини ташкиллаштирадиган ташкилотчи бўлиши мумкин. Бу газеталарда кўплаб иқтидорли кадрлар фаолият юритишини тасдиқлайди.

Назариячиларнинг таъкидлашича, журналистика азалдан универсализмни кўзлайди. Бу газета ходимларининг кундалик амалиётида ўзларидаги бор

восита ва шакллардан фойдаланган ҳолда ҳаётнинг турли жабҳалари ва турли кирраларини ифодалаши кераклиги билан боғлиқ. Бунда назаримизда журналист фаолият юритаётган таҳририятнинг даражаси, таҳририят жамоасининг ҳажми, шу кишининг қизиқишлари кенглиги универсалликни талаб этади. Айни пайтда универсаллик ихтисослашув билан қарама-қаршиликда ҳар доим бир-бирига боғлиқ. Назариячилар журналистик ихтисослашувнинг қуйидаги турларини илгари суришади. Бири газета ходимларини таҳририят типи бўйича ажратса (ёшлар матбуоти журналисти, спорт журналисти, халқаро журналист ва ҳок.), бошқаси мавзу жиҳатдан (иқтисодий шарҳловчи, сиёсий шарҳловчи ва ҳок.), учинчиси жанрларга кўра фарқ қилади (очерковист, фелъетончи, репортёр ва ҳок.).

Журналистика касбининг турли туман типлари борлиги барчага маълум, аммо газета ходимлари олдига қўйилаётган вазифалар тобора мушкуллашиб бораётган пайтда муаммо универсализм ва ихтисослашувни қандай қилиб уйғунлаштиришда. Таҳририят жамоалари бу муаммони турлича ечишади. Баъзилари ўз штатидаги ходимларнинг фаолиятини чегараламайди. Улар имкониятидан келиб чиқиб, бошқа мавзуларда ҳам ижод қилаверишади. Бошқа таҳририятлар журналистларни универсаллиги ва ихтисослашишини қўллаб-қувватлайди. Бунда ёш ходимлар бирор ҳодисани саёз ёритишини олдини олиш учун, бошида уларга бирор мавзуда ишланма беришади. Қачонки мухбир ўрганилаётган муаммо юзасидан юқори компетенцияни эгалласа, қоидага асосан ундан келажакда бошқа долзарб муаммолар ечими бўйича янги фикр ёки таклифлар кутилади. Аммо журналистикада «билағон» бўлиш мумкин эмас. Шунинг учун кўпчилик газетада фаолият юритадиган журналистлар ўзлари учун маълум мавзу танлаб олишади.

Журналист ижтимоий ҳаётдаги ўзгаришларни, ютуқлар-у камчиликларни ҳаққоний ва холисона тўғри ёрита олсагина, унинг мақолалари, кўрсатув ва эшиттиришлари жамият тараққиётига хизмат қилади. Баъзан шундай мақолаларга дуч келамизки, муаллиф тўғри ва долзарб мавзу танлаганига

карамай, унинг моҳиятини етарлича ёритиб беролмайди. Сабаби, унинг ўзи шу соҳани яхши билмайди, чунки у ўзини барча соҳаларда қалам тебратган оладиган универсал журналист деб билади. Бугун кадрлар етишмаслиги сабабли турли мавзуларни ёритишга мажбур бўлган «универсал» журналистлар даври ўтди. Замон ўзгарди, шунга яраша журналистларга қўйиладиган талаблар ҳам ўзгача. Ёритмоқчи бўлган соҳасини яхши билмаган журналист, албатта, муҳим ва қизиқарли материал тайёрлай олмайди. Чунки у соҳа ичига чуқур кириб бора олмайди. Замоннинг шу талабидан келиб чиққан ҳолда 2005—2006- ўқув йилидан бошлаб Президентимизнинг қарорига мувофиқ Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети қошида икки йиллик Олий журналистика курслари ташкил этилди. Бу курсларга маълумотиغا кўра журналист бўлмаган, аммо журналист касбига иқтидори бўлган йигит-қизлар қабул қилинади. Бу эса ўз навбатида журналист ихтисослашуви муаммосини ҳал қилишга ёрдам бермоқда. Зеро, ҳақиқий журналист воқеалар қозонида қайнайдиган, ўзини Ватан, эл-юрт, инсонлар манфаати ҳимоячиси деб билладиган, умрини ўзбек миллий журналистикаси ривожига ва равнақига бағишлаган инсон - ҳаётини бусиз тасаввур эта олмайди.

Бугунги кунда юз бераётган воқеа ва ҳодисалар, долзарб муаммоларни ОАВ орқали тезкор ва ҳолисона ёритишда журналист кадрларнинг профессионал билим ва тажрибалардан ташқари, муайян соҳада чуқур билимга эга бўлиши, яъни ихтисослашуви талаб этилади. Ихтисослашув масаласи журналистика самарадорлигининг бош омилларидан биридир. Ҳар бир соҳага кириб борган журналистикада универсаллашув ва ихтисослашув атамалари бугун тез-тез такрорланмоқда. Босма нашрда фаолият юритаётган журналист ёзиш билан бирга фотожурналистика, саҳифалаш ва таҳрир санъатидан, тележурналист монтаж жараёнидан хабардор бўлишини, радиожурналист эса радиомаҳсулотни тайёрлаш ва оммага етказилгунга қадар бўлган жараёнларда бемалол ишлай олишини универсаллашув дейишимиз мумкин. У ўз навбатида ихтисослашув маълум соҳа нашрларида шу доиранинг янгиликлари,

эришилаётган ютуқлар, муаммолар ва камчиликларни маҳорат билан ёритиш демакдир. Ихтисослашган журналистгина шу соҳа ислохотларидан тўлиқ хабардор бўлади ва тўғри маълумот етказа олади.

Журналистика барча касблар чорраҳасида жойлашган касб. Журналист барча соҳадан хабардор бўлиши лозим. Аммо маълум бир соҳани худди шу соҳа вакили сингари билиши талаб этилаётган бугунги кунда тиббиёт, спорт, таълим-тарбия, адабиёт йўналишларида ихтисослашган журналистлар анчагина. Бугун улар ушбу соҳа вакилларига материаллари орқали танилишга улгурди. Бирон ташкилотнинг жамоатчилиги билан алоқалари асосан унинг матбуот хизматлари орқали амалга оширилиши маълум. Муассасаларнинг матбуот хизматлари ўз соҳасининг моҳир мутахассиси бўлиш билан бирга ўша тармоқ бўйича ҳам муайян билимларга, назарий ва амалий кўникмаларга эга бўлган журналистлардан ташкил топиши зарурлиги алоҳида аҳамият касб этади. Матбуот хизмати ходими бутун фаолияти давомида ўзи ишлаётган ташкилот ҳаётига доир маълумотларни оммага тақдим этувчи (шу билан бирга жамоатчилиги фикрини ҳам етказиб берувчи) асосий шахс ҳисобланади. У соҳага оид зарурий билимларга эга бўлиш орқалигина ўз фаолиятини тўғри ва самарали ташкил эта олади. Матбуот хизматлари маълум бир соҳа бўйича маълумотларни журналистик ижод маҳсули тарзида тайёрлайди ва жамоатчиликка тақдим этади. Бу ўринда матбуот ходими жамоатчилик орасида соҳа бўйича қандай ахборотга эҳтиёж борлигини ва унга қай йўсинда жавоб қайтариш лозимлигини илғаб олиши зарур. Буни амалга ошириш учун албатта, мазкур соҳага оид масалалар, муаммо ва унинг ечимларини билиш талаб этилади. Жамоатчиликнинг эҳтиёжини масъулларга тўғри, тўлиқ ва батафсил етказиб бериш журналистдан бевосита шу соҳа бўйича етарли, маълумотларга эга бўлишни тақозо қилади. Шунингдек, жамоатчилик орасидаги мутахассис бўлган ва бўлмаган кишиларга бирдай тушунарли ахборот тақдим этиш ҳам ниҳоятда муҳим. Мисол тариқасида таълим соҳасига ихтисослашган матбуот хизмати ходими ҳам олий маълумотли педагоглар учун, ҳам эндигина

шаклланиб келаётган ўқувчи-талабалар учун ҳам уларнинг турли савиядаги ота-она ва қариндошлари учун бирдай тушунарли бўладиган ахборотни тўплаш ва тарқатишга масъулдир. Бу ўринда журналистнинг битта жойда узок вақт муқим ишлаб қолиши ҳам етарли тажриба тўпланиши ва ихтисослашишига ёрдам беради.

Жамиятимиз

таракқиётининг асосий йўналишлари, турли жабҳаларидаги ютуқ ва камчиликлар, барча соҳалар ривожига оид энг сўнгги янгилик ва долзарб хабарларни тезкор ва ҳолисона фуқароларга етказиб беришда журналист кадрларнинг ўзига хос ўрни бор. Аммо таъкидлаш ўринлики, маълумотларни ОАВ орқали ёритишда журналистларга ўз касбига доир ижодий билим ва тажрибадан ташқари, муайян соҳада ҳам чуқур билимга эга бўлиш талаб этилади. Мазкур масалани ҳал қилишда республикаимиз журналистика соҳасига малакали кадрларни тайёрлаб берувчи олий таълим муассасалари салоҳияти катта аҳамиятга эга. Биргина Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети халқаро журналистика факультетида ихтисослашган кадрларни тайёрлаш борасида бир қанча ишлар амаога оширилмоқда. Факультетда талабаларга назарий билим бериш билан бирга, улар турли таҳририятларга, телерадиокомпанияларга, ахборот агентликларига, интернет сайтларига, вазирлик ва идоралар ахборот хизматларига малакавий амалиёт ўташ учун юборилади. Бунинг натижасида талабаларнинг таҳририятлардаги ихтисослашуви ҳам шаклланиб боради. Шунингдек, республика етакчи таҳририятлари қошида ташкил этилган бешта маҳорат мактабларида талабалар соҳаларга ихтисослашувини янада такомиллаштириш имконига эга бўлади.

Жаҳон ахборот макони глобаллашувининг кучайиши оммавий ахборот воситалари соҳасида мамлакат ва жаҳонда содир бўлаётган воқеаларга тез ва мос равишда муносабат билдира олишни тақозо этаётган бугунги даврда журналистлар зиммасига катта масъулият юкланади. У бераётган маълумоти тўғри, ишончли эканлигига эришиши учун ўша соҳада етарли билимга эга бўлиши лозим. Дастлаб, ихтисослашувнинг ўзи нима эканлигига тўхталсак.

Ғарб журналистикасида матбуот ходимини ихтисослаштириш «биит» («beat») деб аталади ва бу профессионал журналист ўз соҳасида нима янгиликлар бўлаётганини доим билади. Ихтисослашув бу — журналист кундан кунга нима ҳақида ёзаётганини билиб бораверади. Умуман олганда, ҳар бир газетанинг иқтисод, сиёсат, шунингдек, дин, фильмларга тақриз ва спорт каби бўлимлари мавжуд.

«Журналистнинг стол китоби»да Вашингтондаги Детройт фрии пресс муҳбири Девид Эверетт ихтисослашувнинг фойдаси ҳақида шундай деган эди: Янгиликларга ихтисослаштириш яхши, сабаби кундан кунга етарлича кенг доирадаги муаммолар ўрганилиб, қизиқарли материаллар тайёрланади. Ҳеч кимда йўқ «эксклюзив» маълумотларнинг кўпчилиги айнан бирор соҳага ихтисослашган репортёрлар томонидан ёзилади. Бу каби кўплаб мақолаларнинг сири: бўрини оёғи боқишида. Омадли репортёрлар ўз ихтисослигининг ҳамма томонига диққат эътиборини йўналтиради. Улар доимий равишда ўз ихтисослиги доирасида «нюсмейкер»лари, маълумот олувчи манбалари билан учрашиб туришади. Яхши муҳбир ҳар қадамида қизиқарли нимадир топади.⁶

Нима учун ихтисослашув фойдали, деган саволга қуйидагича жавоб бериш мумкин. Профессионал журналист ўзи ихтисослашган соҳасида нималар содир бўлаётганини билади, шунинг учун янгиликларни ёритишда бу самарали усул эканлигини амалиёт кўрсатяпти. У омманинг маълум соҳадаги қизиқишларини билиш учун алоқада бўлиш имконини беради. Кўплаб сенсацион материаллар айнан ихтисослашган репортёрлар томонидан топилади.

Ўзбек

журналистикасида нисбатан кейинроқ ривожланган бўлса-да, ихтисослашувнинг тарафдорлари универсаллашувникидан кам эмас. ЎзДЖТУ халқаро журналистика факультети декани, доцент Акбар Нурматов ўзининг «Замонавий ОАВда касбий универсаллашув ва ихтисослашув»⁷, филология

⁶ <http://www.twirpx.com/file/557647/>

⁷ Олий журналистика курсларида ихтисослашув масалалари мавзуида II илмий-амалий семинар материаллари. – Т.: 2010, 31-бет.

фанлари номзоди Ҳалим Саидов «Журналистикада ихтисослашув муҳимми ёки универсаллик?»⁸ номли мақолаларини ихтисослашувга бағишлаган. Юқоридаги жаҳон ва миллий журналистика мутахассисларининг фикрларидан келиб чиқиб айтадиган бўлсак, дунёнинг нуфузли оммавий ахборот воситалари конвергент журналистика (*convergence journalism*) тизимида фаолият юритмоқда. Конвергент журналистика бу матбуот, радио, телевидение ва интернетнинг ўзаро уйғунлашувини англатади. Дейлик, бугун ривожланган давлатлардаги бирор нуфузли газетада фаолият юритаётган журналист фақат матн ёзиш ёки унга фотолавҳа илова қилиш билан чекланмайди. У, айтиш жоғда, аудио ва видео форматдаги материалларни ҳам тайёрлаш салоҳиятига эга бўлиши лозим. Умуман, дунё журналистикасида қизиқ ҳолатни кўриш мумкин. Соҳа ва мавзу бўйича тифиз ихтисослашув кечаётган бир пайтда журналистларнинг ижодий фаолиятида универсаллашув кузатилмоқда. Бу катта медиакорпорацияларнинг иқтисодини тежаш билан боғлиқ.

Журналистик таълимда ихтисослашув бўйича жаҳон тажрибасида дастлаб ОАВ турига кўра:

- газета (босма) журналистикаси;
- телевидение журналистикаси;
- радиожурналистика;
- интернет-журналистика кабиларга ажратилади. Шунингдек, соҳа ва мавзуларига қараб ҳам уларни гуруҳлаш мумкин:

- халқаро журналистика;
- паблик рилейшнз;
- адабий-бадний танқид (бадний маданият);
- парламент журналистикаси;
- экологик журналистика;
- спорт журналистикаси.

Улар ўз ичида мавзуларига кўра ҳам ихтисосликларга ажралади. Бугун

⁸ Ўзбекистон матбуоти. 2008 йил, 1-сон.

республикамиздаги оммавий ахборот воситаларининг 40 фоизи муайян соҳаларга ихтисослашган нашрлар эканлигини ҳисобга олиб, соҳага кадрлар тайёрловчи олий таълим муассасаларида ҳам ихтисослашув жараёнига катта эътибор қаратмоқда.

Журналистика факультетларида таҳсил олган кадрлар мамлакатимиз ОАВ таҳририятлари ҳамда турли вазирлик, идора ва ташкилотларнинг ахборот хизматларида фаол меҳнат қилмоқдалар. Талабаларнинг илмий салоҳиятини ошириш билан бирга, уларнинг касб маҳоратини ривожлантириш, чет тилларини пухта ўзлаштиришлари учун халқаро журналистика факультетида ўзбек, рус, инглиз, немис, япон ва бошқа тилдаги адабиётлари бўлган ахборот-ресурс маркази, махсус телерадиостудия, фотолаборатория, бешта тил маркази, замонавий ахборот технологиялари билан жиҳозланган лингафон ҳамда компьютер хоналари доимий фаолият олиб бормоқда. «Хаваскор» радиостудияси эшиттиришлари мунтазам эфирга узатилмоқда. Факультет интернетга уланган ҳамда глобал тармоқда «Халқаро журналист» веб-саҳифаси ишлаб турибди. Бугунги кунда факультетда ихтисослашув масаласига алоҳида эътибор қаратилиб, улар қуйидагиларда ўз аксини топмоқда:

– ўқув режаларида журналистик таълим ихтисослигига йўналтирилган предметлар тўлиқ ўз аксини топган. Жумладан, ўқув режадаги жаҳон журналистикаси асослари, журналистик ижод маҳорати асослари, таҳрир маҳорати, жаҳон ва Ўзбекистон журналистикаси тарихи каби предметлар талабаларда турли ихтисосликлар бўйича зарурий билим ва ижодий қобилиятни шакллантиришда муҳим роль ўйнайди.

– 2009-2010 ўқув йилидан бошлаб масс-медиа иқтисоди, типологияси ва техникаси, журналистика социологияси, журналистика психологияси, компьютерда саҳифалаш дизайни, компьютер технологиялари ва интернет, ПР ва реклама, сиёсий конфликтшунослик ва халқаро журналистика, минтақашунослик, шарҳлаш журналистикаси, ОАВ ва гуманитар ҳуқуқ каби бугунги кун талабларига мос фанлар таълим жараёнларига татбиқ қилинди;

– 2011-2012 ўқув йилидан бошлаб «Спорт журналистикаси» ихтисослиги бўйича магистратура очилди;

– факультетда талабаларга назарий билим бериш билан бирга, уларни турли таҳририятларга, телерадиокомпанияларга, ахборот агентликларига, интернет сайтларига, вазирлик ва идоралар ахборот хизматларига малакавий амалиёт ўташ учун юборилади. Бунинг натижасида талабаларнинг таҳририятлардаги ихтисослашуви ҳам шаклланиб бормокда. Ихтисослашув масаласи – журналистика самарадорлигининг омили. Шу боис факультетларда уни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари режалаштирилган, мақсадли кадрларни тайёрлаш концепцияси ишлаб чиқилган. Мазкур муаммолар юзасидан тадқиқот мавзулари банки яратилган ҳамда бир қатор талабалар мазкур мавзулар бўйича илмий изланишлар олиб борган.⁹

Хулоса ўрнида оммавий ахборот воситаларининг ихтисослашуви масаласи бугунги кунда ихтисодиёт, ижтимоий-сиёсий ҳаёт, ҳуқуқ, илм-фан, маърифат, таълим, соғлиқни сақлаш, адабиёт ва санъат соҳаларида бўлаётган кенг кўламли ислохотлар жарёнини чуқур таҳлилий ва таъсирчан ёритишда муҳим омил бўлиб келаётганилигини алоҳида таъкидлаш жоиздир¹⁰. Мамлакатимизда соҳага ихтисослашган оммавий ахборот воситалари (болалар, ўсмирлар, ўқув, илмий-маърифий, маданий-марифий)га йўналтирилган амалий ишлар йўлга қўйилган. «Оммавий ахборот воситаларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш кафолатлари тўғрисида»ги қонунда бу борада тегишли моддалар келтирилган. Унда ҳар томонлама ривожланган ёшларни шакллантиришга, соғлом турмуш тарзи, халқнинг маънавий-ахлоқий ҳамда маданий қадриятларини тарғиб этишга, жамиятда миллатлараро ва конфессиялараро тотувликни мустаҳкамлашга, аҳолининг ҳуқуқий билими ва ҳуқуқий маданиятини оширишга ихтисослашган оммавий ахборот воситалари давлат томонидан тизимли равишда ҳам моддий, ҳам маънавий қўллаб-қувватлаб борилиши

⁹ <http://www.12news.uz/uz/news/2013/11/замонавий-оавда-касбий-универсаллаш/>

¹⁰ Олий журналистика курсларида ихтисослашув масалалари мавзuida II илмий-амалий семинар материаллари. Т.: Ғофур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. 2013, 5-бет.

белгиланган. Давлат томонидан берилаётган бу эътиборнинг таг замирида ихтисослашган оммавий ахборот воситаларининг аҳамияти ва нуфузи кўринади. Умуман олганда, журналистикада ихтисослашувни керак ва уни керак эмас, деб ҳисоблайдиган икки гуруҳ мавжуд. Уни кераксиз дейишига журналистнинг маълум доирада, тармоқда чегаралаб қўйишини сабаб қилиб келтиришади. Аммо унинг фойдаси, заруратини маълум соҳани кенг, кўзга кўринмас жиҳатларини ёрита олиш билан белгилайдиганлар эса бирор соҳа якка ўзи ривожланмаслиги, у бошқа кўплаб соҳалар билан чамбарчас боғлиқ эканлигини айтиб, журналист улкан маълумотлар блокини ўзида мужассам этиб, чегараланиб қолмаслигини таъкидлашади. Бирор соҳа бўйича қанча кўп билимга эга бўлса, уни ичига чуқур кириб борса, энг яхши материаллар ёзилади. Бу эса соҳа аудиториясини қайноқ хабарлар, таҳлилий материаллар билан таъминлашда ўз аксини топади.

1.2. Таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўзига хослиги

Жаҳонда ихтисослашув масаласи куннинг асосий мавзуси сифатида кўтарилгандан буён ҳаётнинг турли жабҳаларига оид ихтисослашган нашрлар пайдо бўлди. Аёллар, болалар, эркаклар, шунингдек, балиқчилар, ўрмончилар каби турли касблар учун ҳам махсус нашрлар фаолият олиб бормокда. Ихтисослашув — давр талаби бўлиб, таълим-тарбияга ихтисослашган журналистлар тайёрлаш ҳам замон талаби. Таълим-тарбия терминлари, жараён кўпчиликка таниш бўлиши мумкин. Аммо уни янада содда ва тушунарли қилиб кенг омма ҳукмига ҳавола этиш ҳар кимнинг ҳам қўлидан келмайди.

Айнан ихтисослашувга жиддий муносабатда бўлаётган таҳририятларда журналистлар томонидан ёзилаётган материалларда профессионаллик яққол кўринади, мавзуни тўлақонли ёритганлиги сезилади. Лекин аксарият журналистлар мавзуни умумий ёритишга кўникиб қолган. Қаламга олинган муаммо бутун ўзига хосликлари билан очиб берилмайди. Натижада нашр ҳам, ўқувчи ҳам ютқазади.

Ҳалим Саидовнинг «Журналистикада ихтисослашув муҳимми ёки универсаллик?» (Ўзбекистон матбуоти, 2008 йил, 1-сон) мақоласидаги мисол орқали ихтисослашувнинг қанчалик зарур эканлигини кўрсатиш мумкин. Унда ушбу мисол келтирилади: «2004-2009 йилларда мактаб таълимини ривожлантириш давлат умуммиллий дастури» эндиgina қабул қилиниб, катта ҳажмда иш бошланаётган даврда ижтимоий-сиёсий газетамизда Сурхондарёда умумтаълим мактабларидан бирининг моддий-техника базаси ночорлиги танқид остига олиниб, мактабларимиз шу аҳволда экан, бундай дастурлар қабул қилинишидан не наф қабалида мутлақо нотўғри хулоса чиқарилган эди. Шунда журналистни ҳам, муҳаррирни ҳам замондан ортда қолганликда айблашди. Албатта, журналист мактабдаги камчиликларни тўғри ёритган, лекин мақолада келтирилган каби моддий базасини тубдан яхшилаш бўйича беш йилга мўлжалланган катта дастур моҳиятини англамаган, тўғрироғи, уни ўқимаганди. Нашр муҳаррири ҳам дастур моҳиятидан беҳабар эди, чунки бу соҳада у ўз

ходимиға ишонганди. Агар журналист соҳага ихтисослашганда эди, аввало, мазкур дастур қабул қилингунга қадар жойлардаги ҳолатнинг танқидий ўрганилишига доир ҳукумат қарори ва унинг ижросига асосан юртимиздаги тўққиз мингга яқин мактабнинг босқичма-босқич янгидан қурилиши, капитал таъмирланиши белгиланган умуммиллий дастур қабул қилинганлигини билган бўларди. Маълум бўлишича, танқид қилинган мактабнинг капитал таъмирланиши кейинги йилга мўлжалланган экан...

Таълим соҳасида учраган бу каби камчилик ҳоҳ у сиёсату иқтисод, ҳоҳ ҳуқуқ ва бошқа соҳаларда мавжуд. Ихтисослашган журналистгина соҳани чуқур билади, ёзган мақоласининг сифати яхши, самарадорлиги юқори бўлади. Соҳага ихтисослашган журналистлар ўртасидаги рақобатни кучайтиради. Рақобат бор жойда эса ривожланиш бўлади. Шу боис мен журналистнинг ихтисослашуви тарафдориман.¹¹

Бу каби

мисоллар қаторига 2015 йил 30 апрель куни Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги томонидан ташкил этилган «Бошланғич таълим сифатини оширишнинг долзарб вазифалари» мавзусидаги матбуот анжумани доираси ўтказилган медиа турни киритиш мумкин. Тошкент шаҳрининг Сергели туманидаги 300-давлат ихтисослаштирилган умумий ўрта таълим мактабига ташриф буюрган оммавий ахборот воситалари ходимлари ўқув муассасасининг фаолияти ва бошланғич таълим сифат ва самарадорлигини оширишдаги тажрибаси билан танишишлари керак эди. Медиа тур давомида аксарият журналистлар «Соғлом бола йили Давлат дастури»га асосан яратилган, 2014 йилнинг сентябрь ойидан педагогларимиз фойдаланаётган «1-синф ўқувчилари учун илғор педагогик ва ахборот технологияларини амалиётга жорий этиш бўйича 7 номдаги методик қўлланма» ҳақида аниқ тасаввурга эга эмаслиги улар бераётган саволларидан ҳам кўринди. Улар нуфузли ахборот агентликлари ва

¹¹ Саидов Х. Журналистикада ихтисослашув муҳимми ёки универсаллик?//Ўзбекистон матбуоти. 2008 йил, 1-сон.

турли ижтимоий-сиёсий нашрлар ходимлари бўлиб, бу соҳадаги янгиликлар ва камчиликлардан унчалик хабардор эмас. Тўғри, улар фаолият юритаётган нашрлар мавзуларини ҳамма журналист ҳам тушунавермайди. Бу билан уларни билимсизликда айбламоқчи эмасмиз, фақатгина ихтисослашувнинг ютуқларини айтиб ўтмоқчимиз.

Ўзбекистонда демократик жамиятни ривожлантириш ва фукаролик жамиятини барпо этиш борасида амалга оширилаётган улкан ўзгаришлар ҳақида республика аҳолисини, жаҳон ҳамжамятини ўз вақтида ва ҳолисона хабардор қилиш ҳар бир журналистнинг бурчидир. Бунда улар турли ихтисосликларга кўра ўз аудиториясини маълумотлар билан таъминламоқда. Биргина таълим-тарбия соҳасидаги ислохотлар, янгиликлар ва муаммоларни таҳлилий жиҳатдан ёритаётган таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўзига хосликларини кўриб чиқсак. Бугун мамлакатимизда таълим соҳасини ёритаётган кўплаб нашрлар бор. «Ma'rifat»—«Учитель Узбекистана» газеталари, «Халқ таълими», «Бошланғич таълим», «Умумтаълим фанлари методикаси», «Касбий фанлар методикаси», «Мактабгача таълим», «Тил ва адабиёт таълими», «Соғлом авлод», «Ўзлуксиз таълим», «Синф раҳбари» каби журнал ва турли ахборотномалар нашр этилади. Уларда соҳа ҳаётида кечаётган воқеа-ҳодисалар ёритилибгина қолмасдан, халқ таълими тизимида фаолият юритаётган мутахассисларнинг фикри ва таклифлари ҳам чоп этилади. Уларнинг ўзига хослигини республикаимизда таълим-тарбия нашрлари ичида етакчилик қилаётган «Ma'rifat» газетаси мисолида кўриб чиқамиз.

«Ma'rifat» — республика зиёлиларининг ижтимоий-сиёсий, ахлоқий-таълимий, маънавий-маърифий газетасининг муассислари Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Ўзбекистон таълим ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Кенгашидир. Дастлаб, 1931 йил 4 июлда «Маданий инқилоб» номи билан чиқа бошлаган бўлса, 1938 йил 10 февралдан

«Ўқитувчилар газетаси» номи билан чоп этила бошлаган. Кейинчалик «Ma'rifat» номи билан чоп этила бошлаган.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг 2005 йил 5 августдаги 20-сонли, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2005 йил 5 августдаги 175-сонли, Таълим ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Кенгашининг 2005 йил 5 августдаги 4/10 – сонли қўшма мажлиси қарорига кўра «Ma'rifat» ва «Учитель Узбекистана» газеталари бирлаштирилиб, ягона «Ma'rifat»—«Учитель Узбекистана» газеталари тахририяти деб номланган. Тахририят Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 2006 йил 22 декабрда 0067-рақам билан рўйхатга олинган. Тахририятнинг асосий мақсади кўйидагиларни ташкил этади:

— мустақил Ўзбекистонда таълим-тарбияга оид барча масалаларни жамият, давлат, эл-юрт манфаати нуқтаи назаридан ўрганиш, кун тартибига кўйиш, муҳокама қилиш, муаммоларнинг илмий, назарий, амалий ечимларини топишда таълим ходимларига қўмаклашиш, таълим-тарбия мазмуни, шакллари ва усулларини такомиллаштириш, халқ таълими ходимларининг, камол топаётган ўғил-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш;

— «Таълим тўғрисида»ги ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида»ги қонунларда кўзда тутилган барча масалалар бўйича тарғибот ва ташвиқот ишларини олиб бориш, мазкур қонунлар ижросининг таъминланиши бўйича ахборотлар ва таҳлилий материаллар бериб бориш;

— миллий ҳамда жаҳон таълимига оид илғор назария, методика ва амалиётни зиёлиларга етказишда, ҳаётга жорий этишда тарғиботчи ва ташвиқотчи сифатида фаолият кўрсатиш;

— халқ таълими тизимидаги давр талаби асосида янгилашиш жараёнини изчил ёритиш, шу жараённинг жадаллашувига матбуот орқали қўмаклашиш; жойлардаги камчилик ва нуқсонларнинг бартараф этилишига матбуот чиқишлари орқали эришиш; халқ таълими ходимларининг ижодкорлик

ютуқларини, халқ педагогикаси, таълим-тарбия ишидаги янги шакл ва услубларни тарғиб қилиш ва энг яхшиларини оммалаштириш;

— олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълимида мутахассислар тайёрлаш, мутахассисларнинг малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш тажрибаларини, муаммоларини кенг кўламда ёритиш;

— таълим ва фан ходимлари касаба уюшмаси фаолиятига доир янгиликлар, ўзгаришлар, амалга оширилаётган ибратли ишлар, муаммолар хусусида ахборот ва таҳлилий мақолаларни бериб бориш;

— таълим соҳасида халқаро ҳамкорлик, дунё мамлакатлари билан тузилган битимларнинг бажарилиши юзасидан маълумотлар бериш;

— ёш авлодни миллий ғоя ва умуминсоний қадриятлар асосида тарбиялаш, инсонпарварлик ахлоқи меъёрларини шакллантириш борасида олиб борилаётган ишларни мунтазам ёритиб бориш;

— асрлар давомида шаклланган, жаҳоний эътибор қозонган бой тарихий, маданий, маънавий меросимиз намуналарини газетхонларга мунтазам равишда етказиб бориш;

— дунё таълимидаги ҳамда бошқа қизиқарли янгиликлар билан муштарийларни мунтазам таништириб бориш. Газета жамоаси ана шу мақсад ва вазифаларга эришиш орқали зиёлиларнинг ижтимоий-сиёсий, маърифий, ахлоқий-таълимий вақтли нашри бўлишга эришишни кўзда тутди.

Газета жамоаси хатлар ва газета ўқувчиларининг бошқа мурожаатлари билан ишлаш тартибини «Оммавий ахборот воситалари тўғрисида»ги қонун асосида бирлашган таҳририят таркибида мустақил равишда белгилайди.

Газета жамоаси бирлашган таҳририят таркибида ўз мақсадларига эришиш учун қўйидаги вазифаларни бажаради:

а) асосий вазифалар:

— газетанинг мазмунан ва шаклан мақсадга мувофиқ равишда чиқиб туришини таъминлайди;

— газета ҳамда бошқа матбаа маҳсулотлари матнларини теради, саҳифалайди(вёрстка), дизайн ишлари билан шуғулланади;

— байрам ва турли тадбирларга бағишланган, газетанинг ўз рекламаси сифатидаги ҳамда тижорат мақсадидаги махсус рангли сонларини чоп этади;

— фанлар ва таълим-тарбияга оид муҳим мавзулар бўйича илмий-методик, публицистик, фалсафий, ахлоқий, эстетик, адабий-бадиий иловаларни, шунингдек, «Ma'rifat» gazetasi kutubxonasi» туркумини ва бошқа таълимга оид меъёрий хужжатларни буюртма асосида қонун-қоидаларда белгиланган тартибда нашр қилади¹².

Бундан кўришиб турибдики, газета ўз олдига таълим-тарбияга оид барча масалаларни жамият, давлат, эл-юрт манфаати нуқтаи назаридан ўрганиш, кун тартибига қўйиш, муҳокама қилиш, муаммоларнинг илмий, назарий, амалий ечимларини топишда таълим ходимларига кўмаклашиш, таълим-тарбия мазмуни, шакллари ва усулларини такомиллаштириш, халқ таълими ходимларининг, камол топаётган ўғил-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш каби долзарб масалаларни қўйган. Булар юзасидан эса газетанинг ҳар бир сонига тўхталиб ўтилади. Бугунги кунда 55950 тиражда нашр этилаётган газета ўз олдига қўйган мақсадларини амалга ошириб келмоқда.

Таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг дизайни, материалларининг мавзулари ва рукнлари ранг-баранглиги билан ажралиб туради. Чунки уларда нафақат миллий таълим тизимининг фаолияти, балки хориж таълим тизими ҳақида ҳам кенг маълумотлар берилади. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги муассислигида нашр этиладиган, илмий-методик, ахлоқий-таълимий, оммабоп «Бошланғич таълим» журнали рукнлари мисолида соҳага ихтисослашган нашр ва унда фаолият юритаётган журналистларнинг ихтисослашувини кўришимиз мумкин. 1992 йил январдан буён чиқаётган журналда бугунги кунда доимий равишда қуйидаги рукнлар ўрин олади:

— Жараён

¹² «Ma'rifat»—«Учитель Узбекистана» газеталари Низомидан.

- Воқеалар, далиллар, рақамлар
- Синф раҳбари
- Муносабат
- Махсус таълим
- Ўқитувчи учун манбаа
- Методик тавсия
- Ўқитувчига ёрдамчи
- Давр муаммоси
- Мулоҳаза учун мавзу
- Замон билан ҳамнафас
- Тажриба
- Ўқитувчига ёрдам
- Сарҳисоб
- Кўргазмали курул
- Ўқувчи кўнглига йўл
- Мактаб саҳнаси
- Тавсия
- Тўғарак машғулотида
- Замонавий муаллим қиёфаси
- Шифокор маслаҳати
- Сўранг — жавоб берамиз
- Устозлар тажрибаси
- Ўқитувчи ён дафтарида
- Қадрият
- Спорт — соғлиқ гарови
- Ота-оналар саҳифаси
- Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш
- Мутахассис минбари
- Соғ танда — соғлом ақл

- Саломатлик асослари
- Синаб кўринг
- Устозларимиз ижодидан
- Дам олиш дақиқалари
- Хорижий янгиликлар
- 5 minutes for a rest
- Фойдали маслаҳатлар¹³

32 саҳифада чоп этилаётган журналдаги рукнларда муаллиф бевосита таълим соҳасида фаолият юритаётган педагог ёки шу соҳага ихтисослашган журналист бўлади. Агар муаллиф педагог бўлган тақдирда ҳам журналист материални нашрга тайёрлайди, бунда унга айнан ушбу соҳага ихтисослашганлиги ёрдам беради. У нафақат бу соҳага оид мақолалар ёзади, балки журнал мактабларда фаолият юритаётган бошланғич чинф ўқитувчилари учун мўлжалланганлиги учун ҳам турли фанлардан турли мавзулардаги дарс ишланмалари тақдим этиб борилади. Ёш ўқитувчилар бу дарс ишланмаларидан унумли фойдаланиши ва тажрибали устозларнинг маҳоратини ўрганиши журналнинг ҳар сонини режалаштиришда ҳамда мавзуларни танлашда кўйидагиларга эътибор қаратилади:

- журналнинг ҳар сонидида бошланғич синфнинг ҳар бири (1—4) учун камида биттадан дарс ишланма бўлиши;
- унинг фанлар бўйича мутаносиблиги (1-синфга математикадан дарс ишланмаси берилса, 2-синфга атрофимиздаги олам, 3-синф учун табиатшунослик, 4-синфга ўқиш ва ҳоказо);
- дарс қайси чорак учун мўлжалланганлиги (одатда мавзулар икки ой олдин журнал саҳифаларидан ўрин олади, сабаби узоқ ҳудудлардаги ўқитувчиларимиз журнални қўлига олгач, ундан унумли фойдаланиши);
- берилаётган материаллар барча ҳудудларни қамраб олиши (ҳар бир вилоятдан бирор материал берилишига эътибор берилади);
- ўқитувчилар талаб ва таклифлари ҳар йили матбуот кунлари

¹³ «Бошланғич таълим» журналининг 2014 йил йиғма жилди

доирасида ўрганилади ва бу асосида ундаги рукнлар, мавзулар ҳамда жанрлар белгиланади.

Айтиш лозимки, ОАВ тили кўпинча маданият кўзгусига қиёсланади. «унда нафақат инсонни ўраб турган олам, реал ҳаётининг вазият, балки халқнинг ўз-ўзини ижтимоий англаш даражаси, менталитети, миллий характери, турмуш тарзи, урф-одат ва анъаналари, кадриятлар тизими, дунёқараши ҳам акс этади»¹⁴. Шу сабабдан, «Шарқ матбуоти кўпинча эзгу ишларни ахтиради, ижобий томонларни топиб, мактаб туради, яъни «Яхшилик кўпроқ бўлсин!» Ғарб матбуоти асосан негатив излайди, иллатларни топиб, фош қилади, яъни: «Ёмонлик камроқ бўлсин!» Иккиси ҳам тамойил сифатида тўғридир. Сир-синоат шундаки, ғарб матбуоти самаралироқ, чунки эзгулик мактовга муҳтож эмас, ёвузлик эса доимий назорат остида бўлиши керак»¹⁵. Ҳар бир нашр, телекўрсатув ёки радиоэшиттириш ўз аудиторияси, яъни мухлису муштарийсига эга бўлсагина, ҳақиқий маънода фаолиятини самарали ташкил этишга эришган ҳисобланади. Зеро, оммавий ахборот воситаларининг заруратини, энг аввало, эҳтиёж, талаб ва таклиф белгилайди. Аудиторияси, ўқувчисини тополмаган нашр ёки томошабин, тингловчиси йўқ дастур эътибордан қолиши, иқтисодий таназзулга учраши табиий. Бу — бозор иқтисодининг ўзгармас қонуни. Буни биз танлаган ихтисослашган нашрлар тушуниб етган. Уларнинг ўзига хослиги ҳақида гап кетганда, аввало, нашрнинг тилини алоҳида таъкидлаб ўтиш керак. Айтайлик, тиббиёт ёки техникага оид терминларни ҳамма ҳам тушунавермайди. Бу соҳаларда мақола тайёрланса ҳеч бўлмаганда 5-6та сўзларнинг маъносини изоҳлаш ёки қавс ичида нимани англатишини бериб ўтишга тўғри келади. Аммо таълим-тарбия йўналишидаги материалларда бу каби ҳолатлар камдан кам кузатилади. Сабаби, мамлакатимиздаги 9+3 мажбурий, бепул таълим тизимида ўқиган ва унинг бевосита гувоҳи бўлаётган катта ёшдаги ҳар бир фуқарода бу жараён ҳақида тасаввур бор. Таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг бу ўзига хослиги

¹⁴ Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: 2000, С 14.

¹⁵ Баҳриев К. Демократия ва инсон ҳуқуқлари, Т.: «Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси», 1997, 137-6.

орқали янгиликлар, ихтиролар, таълим тизимида амалга оширилаётган ислохотларни кенг оммага етказиш биров энгиллашади.

Хулоса сифатида айтиш керакки, таълим-тарбияга ихтисослашган нашрлар мавзулари, маълумотларни етказишда қўлланиладиган жанрлари, муаммога ёндашув усуллари ва ўзининг дизайни билан алоҳида ажралиб туради. Бунини биз «Ma'rifat» газетаси ва «Boshlang'ich ta'lim» журнали мисолида кўриб чиқдик. Ўзига хослиги билан ажралиб турадиган бу соҳа нашрлари долзарб муаммоларни жамоатчилик эътиборига энг мақбул усулларда етказиш орқали масалага янги ечимлар топиш имконини беришга ҳаракат қилиб келмоқда. «Оммавий ахборот воситалари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг 27-моддасига¹⁶ асосан юқоридаги икки нашрнинг электрон шакли (www.marifat.uz, www.bt-jurnal.uz) фаолият юритмоқда. Улар соҳа вакилларининг фикр ва мулоҳазаларини инобатга олган ҳолда мавзуларни чуқур таҳлил этиб бораётгани учун ҳам аллақачон ўз ўқувчисига эга бўлган.

¹⁶ Ўзбекистон Республикасининг «Оммавий ахборот воситалари тўғрисида»ги Қонуни. Оммавий ахборот воситалари фаолияти соҳасидаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. – Т.: 2009.

1.3. Глобаллашув шароитида таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўрни

Бугунги кунда биз инсон ҳаётининг асосий қадриятларидан бирини ахборот ташкил этган янги даврга қадам қўйдик. «Ахборот асри» деб ном олган ХХІ асрда бирон-бир мамлакат ёки ҳудуднинг тараққиётини фаол ахборот алмашувисиз тасаввур этиб бўлмайди. Албатта, инсониятнинг тарихий тараққиёти давомида жамият муайян шакл ва ҳажмда ахборот, билим алмашинуви асосида ривожланиб келган. Аммо ҳозирги босқичда ахборот технологияларининг мислсиз тараққиёти дунё миқёсида яхлит ахборотлашган жамиятни шакллантирди. Ахборотлашган жамиятнинг шаклланиши давлат ва жамиятлар ҳаётининг барча соҳаларида жиддий ўзгаришларга олиб келмоқда. Ҳозирда ахборот одамлар ва жамият фаровонлигининг энг муҳим манбасига айланмоқда, ривожланган давлатлар иқтисодиёти таркибида ахборот технологиялари индустрияси энг йирик соҳани ташкил этади. Немис тадқиқотчиси Л.Нефедов айтишича: «Бугунги тадқиқот ва ривожланишга инвестиция қилинаётган маблағларнинг учдан бири ахборот технологиясига йўналтирилмоқда».¹⁷ Глобал ўзгаришлар жараёни ўсиб боровчи тезликда рўй беради. Масалан, оғзаки мулоқотдан ёзувнинг вужудга келишигача инсоният 3 миллион йилни, ёзувдан матбаачиликнинг кашф этилишигача тахминан 5 минг йилни, матбаачиликдан телефон, радио, телевидениенинг кашф этилишига тахминан 500 йилни босиб ўтган бўлса, замонавий компьютерларга ўтиш учун атиги 50 йил керак бўлди. Ҳозирда янги кашфиётларда улардан амалда фойдаланишгача бўлган муддатлар кун сайин қисқариб бормоқда; улар энди йиллар билан эмас, балки ойлар билан ўлчанмоқда.¹⁸ Нутқнинг шаклланиши ахборот узатиш имкониятларини кенгайтирган бўлса, ёзувнинг пайдо бўлиши уни узоқ вақт давомида сақлаш ва ахборотни улкан масофаларга етказиш, ҳатто замонлараро олиб ўтишга йўл очди. Газета ва журналларни нашр этишнинг

¹⁷ Саидов У. Глобаллашув ва маданиятлараро мулоқот. Т.: «Академия», 2008, 48-бет.

¹⁸ Саифназаров И., Қосимов Б., Мухторов А., Никитченко Г. Фаннинг фалсафий масалалари. Т.: «Фан ва технология», 2007, 126-бет.

йўлга қўйилиши ёзма ахборотни узатишдаги тезкорлик ва камровлиликни янада кенгайтирди. Радио ва телевидение эса ахборотни овоз ва тасвир орқали узатишни таъминлаб, уни янада янги босқичга кўтарди. Ахборотни кенг жамоатчиликка етказиб берувчи матбуот, радио, телевидение каби ҳодисаларни ўзида бирлаштирувчи оммавий ахборот воситалари жамият ҳаётига улкан таъсир ўтказиш қувватига эга. Қандай катта кучга эга эканини уларга нисбатан «Тўртинчи ҳокимият» атамаси қўлланилишида ҳам кўриш мумкин.

Глобаллашув, фан-техника ҳамда ижтимоий ҳаёт билан боғлиқ замонавий тараққиёт журналистик таълимда икки асосий жабҳани: универсаллик ва унинг акси бўлган ихтисослашувга интилиш тенденциясини юзага келтирди. Журналистик фаолиятнинг турли предметли асослари унинг кўпгина касб ва ихтисосликлар мажмуини эгаллашни мажбур этмоқда. Бу эса, ўз навбатида, баъзи мураккабликларни ҳам келтириб чиқаради. Журналистика, аввало, турли касблар чорраҳасида пайдо бўлган соҳалардан бўлиб, у ўз таркибида муҳаррирлик, ноширлик, публицистлик, ёзувчилик, ташкилотчилик, таҳририят котиблиги, баъзида эса ҳарф терувчилик каби касбларни ҳам мужассам этган эди. ОАВ тараққиёти, унинг вазифаларининг кенгайиши, ишлаб чиқариш ва техник соҳадаги кескин ўзгаришлар, журналистика ва жамият ўртасидаги муносабатларнинг мураккаблашуви бу каби анъаналарни янада ўзгартириб юборди. Яъни, журналистикада ихтисослашув долзарб масалага айланди. Бунда таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўрни алоҳида. Айниқса, ҳозирги кунда.

Юртимизда амалга оширилаётган бунёдкорлик ишлари, ижтимоий ҳаётдаги ютуқлар, камчиликлар, муаммолар ва уларнинг ечими тўғрисида халқимизни ўз вақтида хабардор этиб келмоқдалар. Бу республикамызда ОАВ тобора эркинлашиб, демократик характер касб этиб бораётганини кўрсатади. Дарҳақиқат, демократия ва ОАВ тушунчалари бир-бири билан узвий боғлиқ бўлиб, уларнинг эркинлиги демократиянинг энг муҳим кўрсаткичларидан бири ҳисобланади.

Бугун биз тез суръатлар билан ўзгариб бораётган, инсоният ҳозирга қадар бошидан кечирган даврлардан тубдан фарқ қиладиган ўта шиддатли ва мураккаб бир замонда яшамоқдамиз. Ҳозирги пайтда ер юзининг қайси чеккасида қандай бир воқеа юз бермасин, одамзот бу ҳақда дунёнинг бошқа чеккасида зудлик билан хабар топиши ҳеч кимга сир эмас. Ана шундай глобаллашув феномени ҳақида гапирганда, бу атама бугунги кунда илмий-фалсафий, ҳаётий тушунча сифатида жуда кенг маънони англатишини таъкидлаш лозим. Шу маънода, глобаллашув — бу аввало ҳаёт суръатларининг бекиёс даражада тезлашуви демакдир. Бугунги кунда замонавий ахборот майдонидаги ҳаракатлар шу қадар тиғиз, шу қадар тезкорки, энди илгаридагидек, ҳа, бу воқеа биздан жуда олисда юз берибди, унинг бизга алоқаси йўқ, деб бепарво қараб бўлмайди.¹⁹

Мана шундай вазиятда одам ўз мустақил фикрига, замонлар синовидан ўтган ҳаётий-миллий қадриятларга, соғлом негизда шаклланган дунёқараш ва мустаҳкам иродага эга бўлмаса, ҳар турли маънавий таҳдидларга, уларнинг гоҳ ошкора, гоҳ пинҳона кўринишдаги таъсирига бардош бериши амримаҳал. Бугунги кунда ёшларимиз нафақат ўқув даргоҳларида, балки радио-телевидение, матбуот, интернет каби воситалар орқали ҳам ранг-баранг ахборот ва маълумотларни олмоқда. Жаҳон аъборот майдони тобора кенгайиб борётган шундай бир шароитда болаларимизнинг онгини фақат ўраб-чирмаб, уни ўқима, буни кўрма, деб бир томонлама тарбия бериш, уларнинг атрофини темир девор билан ўраб олиш, ҳеч шубҳасиз, замоннинг талабига ҳам, бизнинг эзгу мақсад-муддаоларимизга ҳам тўғри келмайди.²⁰

Журналист учун ёзиш қобилияти ва маҳорат бўлишининг ўзи етарли эмас. Муҳтарам Президентимиз И.А.Каримов ОАВ ходимларининг машаққатли фаолиятига баҳо берар экан, шуни алоҳида таъкидлаган эди: «Журналист деган оғир, шу билан бирга, шарафли касбга ўз ҳаётини бағишлаган инсонлар учун юксак профессионал маҳорат, фаол ҳаётий позицияни эгаллаш, халкимизнинг

¹⁹ Каримов И.А. Юксак маънавият — енгилмас куч. Т., 2008

²⁰ Ўша манба

кувонч ва ташвишлари билан яшаш, бутун дунё миқёсида тез ўзгариб бораётган ўта мураккаб замонда одамларимизга, эл-юртимизга муносиб маслакдош ва суҳбатдош бўлиш, уларни янги марра ва уфқларга чорлаш - албатта, осон иш эмас». Мустақиллик туфайли тўртинчи ҳокимият даражасига кўтарилган оммавий ахборот воситалари давр кўзгуси, уларда фаолият кўрсатаётган журналистлар эса илғор ва янгиликларга изланувчан куч сифатида жамиятда юз бераётган туб ўзгаришлар - жамиятни демократлаштириш ва мамлакатни модернизация қилиш жараёнларидан четда туриши мумкин эмас эди ва амалда шундай ҳам бўлди.

Ўқувчини тўғри, ишончли маълумот билан таъминлашда, шунингдек, «оммавий маданият» сингари тушунчаларнинг салбий жиҳатларини изоҳлашда таълим-тарбиянинг ўз ўрни бор. Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди — бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси, деганда Президентимиз айти ҳақиқатни айтган. «Портлаш эффекти»га доир билдирилган фикрлари ҳам ўз исботини топди. Бу соҳанинг нақадар муҳимлигини ёддан чиқармаган ҳолда ушбу йўналишга ихтисослашган нашрларининг ҳам ўз ўрни борлигини таъкидламоқчиман.

Бугунги кун ёшлари таълим олиш, ўз устида тинмай ишлаш ва самарали меҳнатнинг натижаси албатта ижобий бўлишини, бунинг учун таълим тизимида етарли имкониятлар яратилганлигини яхши билишади.

Маънавиятни шакллантиришга бевосита таъсир қиладиган муҳим ҳаётий омил — бу таълим-тарбия тизими билан боғлиқ экан, ушбу соҳани ёритишга ихтисослашган нашрларда бу омилнинг моҳиятини изоҳлаш айти муддао.

Маълумки, ўзликни англаш, миллий онг ва тафаккурнинг ифодаси, авлодлар ўртасидаги руҳий-маънавий боғлиқлик тил орқали намоён бўлади. Жамики эзгу фазилатлар инсон қалбига, аввало, она алласи, она тилининг бетакрор жозибаси билан сингади. Она тили — бу миллатнинг руҳидир. Аввало, республика Олий Кенгаши қошида давлат тили бўйича таниқли олимлар, ижодкор зиёлилар, журналистлар ва жамоатчилик вакилларида иборат махсус

комиссия ташкил қилинган²¹. Кейинги йилларда давлат тили билан биргаликда хорижий тилларни ўргатишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Сабаби замон, фан-техника ривожда дунё тилларини билишнинг аҳамияти катта. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонуни ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурида ҳам ўрта мактаблар учун замонавий, миллий андозага монанд дарслик ҳамда ўқув қўлланмалар янги авлодини яратиш ва ёш авлоднинг дунёвий билимларни эгаллашига имкон яратиш масаласига алоҳида эътибор берилмоқда. Айниқса, Президентимиз томонидан 2012 йил 10 декабрда «Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора тадбирлари тўғрисидаги» қарорининг қабул қилингани хорижий тилларни ёшликданок ўрганиш яхши самара беришига яна бир асос бўлди. Қарорда чет тилини, хусусан инглиз тилини болалар боғчаларида ва ўрта мактабларнинг бошланғич синфларидан бошлаб ўқитишни йўлга қўйиш алоҳида таъкидланади. Дарҳақиқат, ҳозирги пайтда чет тилини билиш давр талаби. Лекин кичкинтойларга хорижий тилни ўзлаштириш анча қийин. Уларга тилни қизиқарли ўйинлар асосида ўргатиш кутилган самарани бериши тажрибаларда исботланган. Чунки, болалар қизиқарли бўлган барча нарсани тез ёдда сақлаб қоладилар. Қарорда чет тилларини ўргатишда оммавий ахборот воситаларининг ҳам ўз ўрни борлиги таъкидланган эди.

«Телевидение, шу жумладан, маҳаллий телеканаллар орқали болалар ва ўсмирларни хорижий тилларга ўргатиш бўйича кўрсатувлар тайёрлаш ҳамда уларни трансляция қилиш, бошқа халқларнинг тарихи ва маданияти, жаҳон илми ва техникасига бағишланган илмий оммабоп хорижий бадиий ҳамда мултипликациявий фильмларни ўзбек тилидаги субтитр ёрдамида мунтазам кўрсатиб боришни амалга ошириш; «ZiyoNet» тармоғи орқали таълим муассасаларининг халқаро таълим ва билим олиш манбаларига кириш имкониятларини сезиларли ортириш, унинг ресурс марказини мультимедия ресурслари, шахсий компьютерлар ва мобиль ускуналар учун иловалар билан бойитиш, шунингдек, инглиз тилида ўқув ва бадиий адабиётлар,

²¹ Каримов И.А. Юксак маънавият — енгилмас куч. Т., 2008

ихтисослаштирилган расмлар билан безатилган газеталар ва журналларни чоп этиш, уларга махсус рукнлар ҳамда иловаларни ташкил қилиш»²² кўзда тутилган. Қарор ижроси сифатида телеканалларимизда қатор дастурлар тайёрланди. «Ёшлар» телеканалидаги «Эртақчи болажонлар», «Менинг инглизча луғатим», «Кувноқ тест», «Инглиз тили ёшлар учун», «Дунё бўйлаб», «Болалар ва табиат» («Children and nature»), «Тошкент» телеканалида «Кувноқ коинот», «Инглизча сўзлаймиз» каби дастурлар шулар жумласидандир.

«Болажон» телеканалида ҳам инглиз тилини ўргатиш борасида кўплаб дастурлар тайёрланмоқда. «Bravo English», «My English dictionary», «English world», «Travel to the nature», «ABC kids» кабиларни мисол сифатида келтириш мумкин. Уларда турли расмлар ёрдамида янги сўзларни ёд олиш мумкин.

Болалар предметларни ушлаб, унинг номини инглиз тилида айтиб, сўнг у қатнашган гап тузади. Бу эса болаларнинг тинглаш (listening), гапириш (speaking) кўникмаларни янада оширади. «До-ми-сол» дастурида ҳам талаффузни мустаҳкамлашга эътибор қаратилиб, ўрганилаётган кўшиқнинг инглиз тилидаги таржимасини ҳам куйлаш йўлга қўйилган.

Шу қаторда таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларда бу борада амалий ишлар олиб борилди. «Тил ва адабиёт таълими» илмий методик журналида 1-синф инглиз тили (Kids' English 1) дарслик мажмуаси муаллифлари С.Хан ва Л.Жўраевлар «Келинг, инглиз тилини ўрганамиз!» («Let's learn English») рукни орқали ўргатиб борса, Халқ таълими вазирлиги муассислигида нашр этиладиган «Бошланғич таълим» илмий-методик, ахлоқий-таълимий, оммабоп журналида бу борада доимий кўргазмали куруллар, қизиқарли бошқотирмалар ва расмилуғатлар, шунингдек, бошланғич синф ўқитувчилари учун намунавий дарс ишланмалари бериб борилади.

«Чет тилларни ўрганишда оммавий ахборот воситаларининг роли»²³ каби конференциялар орқали ҳамкорлик борасида амалий ишлар бажарилди ва улар

²² http://lex.uz/Pages/GetAct.aspx?lact_id=2126032&search_text

²³ «Ma'rifat» газетаси. 2015 йил 15 март

давом этмоқда. «Тил ўрганиш учун барча воситалардан, жумладан, телевидение, радио ва матбуотдан кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқ»²⁴ эканлигини журналистлар-да унутмаслиги керак. Зеро, «Ўз халқини, умумни ўйлайдиган, доно, забардаст журналистлар тарбиялаб етиштириш»²⁵ билан келажак авлодни ўйлаган бўламиз.

Чет тилларини ОАВ орқали ўргатишнинг самараси катта. Чунки ОАВларнинг турли аудиторияларга мўлжалланган шакллари мавжуд. Босма нашрларнинг, айниқса, махсус рукнлари бу борада тинмай фаолият олиб бормоқда. Адабий-бадий безакли болалар журнали «Гулхан»да «Тил сабоқлари» рукни остида ҳар сониди дарслар ўтилади. Иловалар муаллифи Мафтуна Аҳмедова луғат, бошқотирма ва расмий луғатлар бериб боради.

Барча оммавий ахборот воситаларида болаларга чет тилларини ўргатишда ўзига хос ёндашув ва ўзига хос услуб бор. Мактабда ўқитувчи, уйда ота-оналар фарзандимизнинг чет тилларидан билимлар пойдеворини мустаҳкам куришни биргаликда олиб борсаларгина кутилган натижаларга эришилади. Инновацион технологияларни қўллаш, янги педтехнологиялардан фойдаланиш дарсни самарадорлигини ошириши кундалик таълимда кузатилмоқда. Ахборот коммуникация технологияларини қўллаш методикаси қаторида медиатаълимни алоҳида таъкидлаш керак. Медиатаълим интерфаол, ўқувчига индивидуал таъсир этадиган усул сифатида таълим жараёнига жадал суратлар билан кириб келиши, ўқувчини мустақил фикр юритиш, ижодкорлик фаолиятларини ривожлантиришга ўргатади. Матбуот, телевидение, радио, кино ва интернет маълумотларидан фойдаланиб дарс ташкил этиш медиа дарс номини олади. Ахборот билан ишлаш (ахборот қидириш, зарурларини ажрата олиш, қайта ишлаш, тартибга келтириш, ахборотлардан мазмунни тушуниш) улардан мантиқий яқинларини танлашни ўргатади. Шулар асосида ўқувчида ахборотларни эгаллаш маданияти шаклланади. Медиатаълимнинг бош мақсади — ўқувчиларни тушунишга ёрдам бериш, оддий йўналишлардаги медиа

²⁴ Сайид Ҳ. Туғилдингми, бу дунёда толибсан! Т., «Маънавият», 2007

²⁵ Ўша манба

ахборотлар тилини ўрганиш, ўқувчининг бадиий ўсиши, ривожланишига ҳисса қўиш, медиа мавзуларни малакали таҳлил эта олиш, ўргатиш ва қабул қилиш кўникмасини шакллантиришдан иборат. Медиа таълимни дарсларда қўллашда унинг марказида ўқувчи шахси, унинг қизиқиш, хоҳиш-истаклари ҳисобга олиниши, олинган ахборотларга қараб, уларни танқидий фикрлашга ўргатиши лозим. Медиа таълим ҳақида олимлар фикрига кўра, у тарбиявий, таълимий аҳамиятга эга бўлиб, ўқувчиларни ўқув билиш жараёнида креатив фикрлашга ўргатади. Медиа текстларни онгли қабул қила олиш, унинг тилини билиш ва «ўқита олиш» шу ҳақида тасаввурларини кенгайтириш, кўриш орқали хотирасини мустаҳкамлаш, танқидий, мантиқий, ижодий, образли, муаммоли фикр юритишни ўрганишдан иборат. Ўқитувчи медиа таълимдан фойдаланишнинг энг муҳим вазифаларидан бири — ўсиб келаётган авлодни тобора жадаллашиб бораётган ахборотлар оқимида ҳар хил ахборотларга муносабати, тушуниб етиши, унинг ўқувчига таъсирини билиши ва ундан тўғри, мақсадли фойдаланишни ташкил этиш ҳисобланади. Улардан фаол ва тўғри фойдаланиш ўқувчи шахсини ҳар томонлама ривожланишига, маънавий-ахлоқий сифатларининг шаклланиши ва дарсларда ахборот технологияларидан фойдаланишнинг ўрни ва ўзлаштиришнинг юқори самарадорликка эришиш натижасини белгилаб беради. Бу кабиларни ўқитувчилар муҳокамасига қўйиш, уларнинг фикри ва тажрибаларини республикадаги педагогларга етказишда таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўрни катта. Улар бераётган ахборотларни саралаб беришида ҳам муҳим аҳамият бор. Бугунги кунда матбуот эркинлиги шароитида ҳар қандай ахборотни саралаб олиш, унинг замирида қандай ғоялар яширин эканини англаш — журналистдан алоҳида билим, маҳорат ва тажрибани талаб этади. «Бугунги глобал инфомаконнинг ўзига хос хусусиятларидан бири — ундаги жами ахборот мажмуининг аксарият қисми ижтимоий онгга, шахс, жамият ва давлат бирлигига салбий таъсир этувчи, манфаат ташувчи манипулятив ахборот эканини журналистларимиз яхши билиши керак. Демократия соясида глобал инфомакон геополитик қарама-

каршилик полигонига айланаётган айни вақтда журналистнинг бош вазифаси — шахс, жамият ва давлатни мазкур полигонинг салбий таъсирларидан асраб-авайлашдан иборат».²⁶

Президентимиз Ислом Каримов ахборот хуружларидан ҳимояланиш ҳамда ахборотнинг салбий таъсири хусусида тўхталиб, демократия ва эркин ахборот алмашинуви масалалари уйғун ҳолда қаралаётган бугунги кунда айрим кучларнинг бошқа мамлакатларга, минтақаларга йўналтирилган ахборот хуружларини шаклан ёки мазмунан тартибга солиш имконсиз эканини, бироқ бу — муаммо ечимсиз дегани эмаслигини айтиб ўтганди. Глобал ахборот маконидаги зарарли таъсирлардан ҳимояланишнинг энг мақбул йўли — жамиятда таҳдидбардош ахборий иммунитетни шакллантириш ҳасобланади. Ҳар бир фуқаромизда ахборот олами имкониятларидан оқилона фойдаланиш малакасини шакллантириш, уларда ахборот истеъмоли маданиятини тарбиялаш ҳаётий амалий аҳамиятга эга. Бунда ёшликдан, мактаб давридан бошлаб тўғри тушунча беришда таълим-тарбияга ихтисослашган нашрларнинг ўз ўрни бор.

²⁶ Каримов Ф. «Журналист қадри»//«Hurriyat», 22 июль, 2009 йил

II БОБ. МАҲОРАТ МАКТАБЛАРИ ВА ЖУРНАЛИСТ ИХТИСОСЛАШУВИ

2.1. Соҳага оид материалларни ёритишда журналист маҳорати

Радио кашф этилиб, кенг истеъмолга кирган даврлардаёқ, матбуот тезкор ҳамда оптимал ахборот узатиш воситаси сифатидаги нуфузини йўқотди. Бироқ, рақобатда енгилмаслик учун газета ва журналлар асосий эътиборни таҳлилий ҳамда сенсацион-қўнғилочар йўналишдаги материалларга қарата бошлади. Чунки газетада ахборотни бирмунча эркин ва тўлиқ узатиш имконияти мавжуд, унинг аудиторияси тезкор ва қисқа ахборотларга эмас, шарҳлар, тафсилотлар, мулоҳазага ундовчи материалларга кўпроқ эҳтиёж сезади. Босма ОАВда техника, ранг-баранг кадрлар, баланд овозлар ҳамда монтаж ёрдамида «сайқалланган» тасвирлардан фойдаланиш имконияти йўқ. Оммавий коммуникация воситаларининг руҳиятга таъсири ҳақида гапирар экан, Ричард Харрис шундай дейди: «Телевизор ёки радиони ёлғиз ҳамда жамоавий тарзда томоша қилиш, эшитиш мумкин. Газета ва журналлар мутолааси эса, аксарият ҳолларда индивидуал мушғулотдир»²⁷. Бу «индивидуал машғулот» жамиятнинг сиёсий-мафкуравий соҳасига хизмат қилади. Даставвал публицистиканинг асосий функцияси сифатида тилнинг таъсир этиш (волонтиратив) хусусияти эътироф этиларди. Лекин бугунги кунда биз ахборотнинг ижтимоий ҳаётдаги ўрни нақадар муҳим аҳамият касб этаётганинг гувоҳи бўляпмиз. Замонавий публицистик услубда тилнинг икки тенг ҳуқуқли вазифаси кўзга ташланади: ахборот бериш ва таъсир этиш. Информацион жанрлар ахборот бериш, таҳлилий жанрлар предмет ёки воқеа ҳодисани таҳлил қилиш, бадиий публицистика эса кўпинча таъсир этиш функцияларини бажаради.

«Замонавий газета тили тараққиётини газета жанрлари тизими ҳамда сарлавҳалардаги ўзгаришлар мисолида кузатиш мумкин. Айни пайтда сарлавҳаларга материал мундарижасини қисқа ва аниқ ифодалаб бериш талаби қўйилмоқда»²⁸. Сарлавҳа қўллаш нуқтаи назаридан миллий ва хорижий матбуот

²⁷ Харрис Р. Психология массовых коммуникаций. – М.: «ОЛМА-ПРЕСС», 2002. Стр. 167

²⁸ Солганик Г. Я. О языке и стиле газет, М.: «Прогресс», стр. 42

нашрларини солиштирганда нашрларимизда асосан бир хил қолипдаги, ижобий бўёқдор сарлавҳаларни кузатишимиз мумкин: «Шоҳсупа сари дастлабки кадам», «Излаган имкон топади», «Янги йил байрамига муносиб тухфа» («Ma'rifat»).

«Ma'rifat» газетасидаги сарлавҳаларга тўхталганда тагсарлавҳалар миқдори нисбатан кўп кузатилади. Унинг битта сони мисолида буни кўришимиз мумкин. 16 саҳифалик газетадан «KIDS' ENGLISH 2» жаҳон айвониغا яна бир дарча», «ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ уч бўғин фаолиятини бирлаштиради», «ТАҚДИМОТ ВА ОЧИҚ ДАРСЛАР устоз-мураббийлар ўртасида соғлом рақобат муҳитини юзага келтиряпти», «РАЎБАТ КАРТОЧКАЛАРИ таълим ва тарбия уйғунлигини таъминлаш омили», «БЕШИНЧИ ЧОРАК ёхуд таълим-тарбия узлуксизлагини таъминлашда ўқувчиларнинг ёзги таътилини мазмунли ташкил этиш муҳимлиги хусусида», «ҲАМКОРЛИК таълим узвийлигини таъминлаб, ёшлар истиқболига хизмат қилмоқда», «ГИНЕТИК ТАШХИС ВА ТИНИМСИЗ МАШҒУЛОТЛАР спорт билан астойдил шуғулланишга бел боғлаган болани чемпионлик сари етаклайди»²⁹ каби тагсарлавҳали материаллар ўрин олган. Бу газетанинг ўзига хос услуби саналар, аммо газетхонни саволли, қисқа ва лўнда сарлавҳалар ўзига тортади. «Зулпак»ка сиғмаган хитоблар» (14 июнь), «Қишлоқда ҳаёт ўзгача» (29 январь), «Тафаккур тафти» (20 сентябрь), «Томошабинлар «томоша»си» (24 сентябрь) каби сарлавҳаларни оригинал деб айтиш мумкин. Шунингдек, газетанинг 2014 йил 1 март сонисида чоп этилган «ЎҚУВЧИ СУМКАСИ: ҳажм ва вазнда меъёр борми?» (Н.Эрхонова) сарлавҳали мақоласи тагсарлавҳаси билан газетхонни мақолани ўқишга ундайди. Бундан ҳамма нарсани ўз меъёрида қўллаш кераклигини хулоса қилиш мумкин.

Публицистик

матннинг сиёсий-мафкуравий асослари, унда акс этган ижтимоий ва муаллифлик баҳоси, адресатга нисбатан прагматик йўналганлик унинг таъсирчанлигини оширишга хизмат қилади. Шунга кўра, публицистик матн фақат нутқий асар эмас, балки мақсадли ижтимоий фаолият тури сифатида

²⁹ «Ma'rifat» газетаси, 2014 йил 29 январь

ўрганилади. Публицистнинг коммуникатив мақсади — ўқувчини ўз тасаввурлари, воқеликнинг талқин этилиши нафақат ҳақиқатга яқин, балки мутлақо тўғри эканлигига ишонтиришдан иборат. Бутун публицистик матн мана шу мақсаддан келиб чиқади.

Бу борада биз объект сифатида танлаган нашр бераётган материаллари савияси, ўқувчига таъсир этиш жиҳатларига эътибор қаратишни лозим топдик. Халқ зиёлилари газетаси — «Ma'rifat»нинг 2014 йил фаолияти мисолида унинг соҳа янгиликларини ёритишда ўзига хосликлар ва ютуқларни кўриш мумкин. 2014 йил 1 январ сони 65979³⁰ нусхада чоп этилган газетанинг ушбу йилдаги сўнгги сони адади 38969³¹ тани ташкил этган. Бу газетанинг ўртача ўқувчилари сони 50мингта эканлигини кўрсатади. Ўтган йили бу газета саҳифаларида мамлакатимиз мактаб, академик лицей, коллеж, олий ўқув юртлари фаолияти атрофлича ёритиб борилди. Газета кўп саҳифали бўлиб, ҳафтасига икки марта чиқади. Уни ўрта-махсус олий ўқув юрти ўқитувчилари, республикамизнинг кўпмиллионли зиёлилари ўқишади. Газета саҳифаларида мактаб ҳаётига оид оддий хабардан тортиб, яратилаётган янги ўқув дастурларию муаллим, ўқитувчи, профессорларнинг иш тажриба, илмий фаолиятлари ҳақидаги ибратли мақолалардан тортиб публицистиканинг йирик жанрлари бўлган лавҳа, очерк, муаммоли мақолалар босилиб чиқди. Улардан баъзиларига тўхталиб ўтамиз. Дастлаб, газетада нашр этилган материалларни жанрлар бўйича таҳлил қиламиз. Унинг ҳар сонидида «Янгиликларда юрт нафаси» рукни остида республикамиз бўйлаб хабарлар бериб борилади. Шунингдек, таҳлилий ҳамда бадиий публицистика жанрларида ҳам материаллар берилади. Газетанинг 2014 йил ҳисоботида бу хусусида шундай дейилади: «2014 йилда белгиланган 104та соннинг муштарийлар талаб ва таклифлари асосида сермазмун чиқиши таъминланди. Иш режаси ва кундалик янгиликлар асосида газета саҳифаларида 10дан ортиқ янги рукнлар ташкил этилди. Жумладан, «Чет тили муҳити», «Аждодлар мероси—бебаҳо хазина», «Мактаб мулки: у сизга хизмат қилади,

³⁰ «Ma'rifat» газетаси, 2014 йил 1 январь

³¹ «Ma'rifat» газетаси, 2014 йил 31 декабр

фойдаланинг, асраб-авайланг», «Аскар кундалиги», «Илғор таълим технологиялари», «Тиббий маърифат», «Гурунг», «Ваъда», «Жилға», «Санъат ва сийрат», «Миллат мулки» каби рукнларда таълим мазмунини оширишга, болалар спорти, фалсафий, адабий, мулоҳазали мавзуларга тааллуқли долзарб материаллар эълон қилинди.

Жами 2496та публицистик материал чоп этилди. Жумладан:

- 1160та информაციон;
- 87та меъёрий ҳужжатлар;
- 251та услубий-методик
- 1 430та таҳлилий;
- 223та муаммоли, мулоҳазали-танқидий;
- 26та савол-жавоб саҳифаси;
- 319та кўнгилочар-оммабоп материаллар».³²

Газетада нашр қилинган материалларни таҳлил қилишда унинг ҳар йилнинг охириги сониди «Ма'рифат» — 2014» мундарижаси» берилишини кузатдим. Унда йил давомида газета саҳифаларида эълон қилинган энг сара материаллар ўрин олган. Январь ойида 21та, февралда 16та, мартда 21та, апрелда 14та, майда 15та, июнда 15та, июлда 18та, августда 11та, сентябрда 19та, октябрда 21та, ноябрда 18та, декабрда 19та ана шундай материаллар келтириб ўтилган.³³

Тажрибали журналист Қурбонбой Матқурбонов газетанинг 1 январь сониди «Бедорлик, фидойилик чироғи» сарлавҳаси остидаги очерк Термиз шаҳридаги 11-умумтаълим мактабининг она тили ва адабиёти ўқитувчиси, «Шуҳрат» медали соҳибаси Дилбар Нормуродованинг ҳаёти ва фаолияти ҳақида ёзилган. Унда ўқитувчи фаолияти мисолида унинг ўқувчилари меҳрини қандай қозонганлиги, таълим-тарбия борасида қандай қилиб энг юқори натижаларга эришаётганлиги ҳақида далиллар билан, асослаб ёзилганки, бу қаҳрамон ўз меҳнати, ўқувчиларни янги усуллар билан ўқитиш тажрибаси

³² «Ма'rifat» газетасининг 2014 йил ҳисоботи

³³ «Ма'rifat» газетаси, 2014 йил 31 декабр

билан республикаимиз мактабларида ишлаётган юзлаб ўқитувчиларга ибрат бўлиши мумкин. Очерк ёзишдан мақсад ва унинг кучи ва таъсирчанлиги ҳам ана шунда.

Газетанинг деярли ҳар бир сониди миллий қадрият, анъаналаримиз ҳақидаги мақолаларни учратиш мумкин. Газета муҳбири Феруза Холмуродованинг **«Қишлоқда ҳаёт ўзгача»** (29 январь) сарлавҳали мақоласи ана шу долзарб ва асло эскирмайдиган мавзуга бағишлаб ёзилган. Мақолада Олтинсой тумани, Хўжасоат қишлоғида истиқомат қилувчи 106 ёшли Менгнора момонинг феъл-атвори, энг яхши ибратли хислатлари ўз ифодасини топган. Момо қишлоқнинг кайвониси, чанқовузни қойил қилиб чалади. Менгнора момонинг ёшлик йиллари ҳақида жуда қизиқарли ҳикоя қилинган. Момо етти фарзандни вояга етказган. Журналист қишлоқ одамларининг бир-бирига меҳрибонлиги, меҳр-оқибатлигини ҳашар – майиз сайли мисолида кўрсатиб берган. Мақолада қишлоқ тўйлари, уларда миллатимиз урф-одатлари, яъни бахшиларнинг куйлаши, ёр-ёр айтишлари ҳақида мароқ билан ёзилган.

Техника, технологиялар ривожланган бир даврда яшайпмиз. Улардан фойдаланишни биламизми? Газета муҳбири Дилшод Рўзиқуловнинг **«Зулпак»ка сиғмаган хитоблар»** (14 июнь) муаммоли мақоласида ана шу долзарб мавзу — қулоққа тақадиган наушникларнинг инсон соғлиғи учун зарари ҳақида ёзилган. Мақолада айниқса, кўпчилик ёшларнинг бу матоҳдан керагидан ортиқ фойдаланганликлари аниқланиб, уларга тегишли чоралар кўрилган. Муаммоли мақолада қулоққа тақадиган наушникларнинг соғлиққа зарари атрофлича исботлаб берилган. Ёшларнинг бу матоҳдан фойдаланишаётгани, аммо унинг зиёни ҳақида билмасликлари ҳақида исбот-далиллар билан ёзилган. Мақолада наушникнинг зарари ҳақида психолог, шифокор ва йўл ҳаракати хавфсизлиги инспекторининг фикрлари келтирилган. Масалан, йил давомида республикаимиз бўйича 12.200 нафар ҳайдовчининг қулоқлик блютуз алоқа воситаси каби қўшимча компонентлар, техник ускуна ва телефондан фойдаланганлиги аниқланиб, уларга тегишли чоралар кўрилган.

Наушник ташқи эшитув йўлини бекитиб, кулоқ терисида жойлашган олтингугурт ишлаб чиқарувчи безларнинг фаолиятини пассивлаштириб, ички кулоққа инфекция тушишига шароит яратиб берар экан. Мақола ёшларнинг наушник ва шу каби замонавий воситалардан фойдаланишда эҳтиёткор бўлишлари ҳақида огоҳлантиради, уларни ҳушёрликка чакиради. Мақоланинг тарбиявий аҳамияти ҳам шунда. Бу соҳа ичида бўлганлиги учун ёш журналист маълумотлар олиш, мутахассис топиш, бугунги кунда бу муаммонинг таъсири таълимдан бошқа соҳаларга ҳам таъсир қилиши ва боғлиқлигини билиш — умуман олганда ушбу соҳага ихтисослашганлиги мақоланинг муваффақиятини таъминлаган.

Мактабда таълим-тарбиянинг ўрни, ўқитувчиларнинг бу борадаги тажрибалари ҳақида газета саҳифаларда мунтазам тарзда мақолалар бериб борилади. Бу яхши анъана, чунки газетанинг вазифаларидан бири – яхши анъана, илғор тажрибаларни тарғиб-ташвиқ қилишдир. Бу тажрибалардан қанчалаб ўқитувчилар баҳраманд бўлишади, педагогик фаолиятларига кўллашади. Журналист Махбуба Каримованинг **«Обрўли муаллим»** мақоласи газетанинг 2 август сониде босилган. Мақолада мактаб ўқитувчиларининг болалар тарбияси, ўқишида ўзига хос усуллардан фойдаланишлари ҳақида ёзилган. Бир ўқитувчи «аъло» баҳо олган болани елкасига кўтариб рағбатлантиради. Бошқа бир ўқитувчи тўполончи, қолоқ болаларга ҳам яхши гапириб, уни рағбатлантириб, фаол ўқувчилар сафига қўшишилишига эришган. Мақолада ўқитувчининг аввало, тарбиячи бўлиши, у ҳар бир бола билан тил топа билиши ҳақида жуда ибратли, мазмунли қилиб ёзилган. Мақолада узоқ йиллар давомида ишлаб, тажриба ортирган ўқитувчиларнинг фикр-мулоҳазалари келтирилганки, бу ибратли фикрлар, айниқса, ёш ўқитувчиларга дастуриламал бўлиб хизмат қилиши табиий. Журналист таълим-тарбия нашрида анча йиллардан буён фаолият юритаётгани унинг материалдан билиниб турибди. Таълим сифатини оширишда ўқитувчининг тажрибасини ёритиб бера олганлиги ихтисослашув самарасидир.

«Ma'rifat» газетасининг 15 ноябрь сонида филология фанлари номзоди Назира Тошпўлатова «**Олимлик саодати**» сарлавҳаси остида босилган очерки таниқли олим, журналист, филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси Бойбўта Дўстқораевнинг ҳаёти, илмий ва ижодий фаолиятига бағишланган. Очеркда ўз соҳасининг ҳақиқий билимдони, заҳматкаши, меҳнаткаш, нуқтадан олимнинг журналистика тарихи ва унинг ривожига қўшган ҳиссаси ҳақида асослаб, ибратли қилиб ёзилган. Унинг журналистика тахлимига қўшган ҳиссасини бевосита шу соҳа вакили сифатида кенг очиб берган.

Газетанинг 27 декабрь сонида Ойбуви Очилованинг «**Ишингиздан ибрат ёғилсин**» сарлавҳали очерки ҳам ҳаёти, тажрибаларини ёш авлод таълим-тарбиясига бағишланган, Термиз шаҳридаги 4-ихтисослашган давлат умумтаълим мактаб-интернат директори, Ўзбекистон халқ ўқитувчиси, «Фидокорона хизматлари учун» ордени соҳиби, дарслик ва ўқув қўлланмалар муаллифи Шоҳида Ориповага бағишланган. Очеркда ўз касбининг фидойиси, тинимсиз меҳнати, ғайрати, шижоати билан мактаб ўқувчиларига таълим-тарбия бериб, катта ютуқларга эришган жонкуяр мутахассиснинг ҳаёт йўли, иш фаолияти, эришган ютуқлари бошқа ўқитувчи, педагогларга ибрат бўладиган даражада ёритиб берилган.

Газеталарда берилаётган материаллар фақатгина унинг аудиторияси қизиқтириш билан чегараланмайди. Ундаги мақолаларга танқид, қўшимча ва акс садолар таҳририят ходимларининг меҳнатини кўрсатади ва яна нималарга эътибор қаратиши лозимлигини кўрсатади. Газетанинг 11 октябрь сонидаги ёш журналист Чарос Низомиддинованинг «**Меҳригиёси бор**» очеркига билдирилган фикрларга эътиборимизни қаратамиз. «Очерк Риштон тумани Саноат касб-хунар коллежи тил ва адабиёт ўқитувчиси Очахон Зокированинг иш фаолияти, ҳаёт йўлига бағишланган. У 127-умумий ўрта мактабни тугатиб, Фарғона давлат университети Тил ва адабиёт факультетига ҳужжат топширади. 1993 йили ишни туманидаги энг илғор мактабдан бошлайди. Ўқитувчининг иш тажрибаси ҳақида батафсил ёзилган».³⁴ Ёш журналистнинг ушбу материали

³⁴ <http://uchildiz.uz/публицистика-2014-йил>

ўқишли, қизиқарли бўлишида унинг маҳорат мактабида олган билимлари ва газетада узоқ йиллардан буён фаолият юритаётган ходимларнинг тажрибасини ўргангани ёрдам берган.

Президентимизнинг «Олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорига асосан олиб борилаётган ислохотлар, жумладан, Ўзбекистон Миллий университети биология-тупроқшунослик факультетининг янги биноси имкониятлари ҳақида сўз борган «Қарор ва ижро» рукнидаги «Кенг имкониятлар катта ютуқ ва оламшумул ихтироларга доя бўлажак»³⁵ мақоласида Санобар Жуманова қарор билан тўлиқ танишлиги, ижросини доим кузатганлиги, унинг моҳиятини англаганлиги учун яхши ёритиб берган. Бошқа журналист (таълим-тарбия соҳасига ихтисослашмаган) бўлганида, факультетларнинг янги биноси куриб фойдаланишга топширилганлиги ҳақида маълумот, хабар бериш билан чегараланар эди. У бу хабарни 6 саволга жавоб берган ҳолда тайёрлар эди, аммо чуқур таҳлил, тағ замиридаги мақсад очиб берилмаган бўлар эди.

Соҳага оид материалларни ёритишда журналистдан кузатувчанлик, тинмай изланиш, «манба»лар — муаллифлар гуруҳи билан доимий алоқа кабилар талаб этилади. Шунда соҳада кечаётган воқеа-ҳодисалар ва ислохотларга ёндашув ва уларни кенг оммага етказишда қийинчиликлар кузатилмайди.

Шу ўринда кўплаб материалларнинг ягона манба — ЎзАдан олиб беришни нисбатан камайтириш керак. Агар ушбу тадбир узоқроқ ҳудудда жойлашган, газетанинг мухбирлари қатнашиш имкони чегараланган (аккредитациядан ўтган журналистлар иштирок эта оладиган) ҳолда бунга эътироз билдирилмайди. Аммо бошқа ҳолларда эмас.

Аниқ фанлар ичида физика фани ўқувчилар томонидан ўзлаштирилишнинг қийинлиги билан биринчиликда туради. Буни ушбу соҳани

³⁵ «Ma'rifat» газетаси, 2014 йил 26 март

давом эттирмоқчи бўлган ўқувчиларнинг сони камлигида ҳам кўриш мумкин. Олий таълим жараёнида фундаментнинг сустиги сабабли уларнинг келажакда дарс бера олиши ҳам савол остида қолади. Бу каби муаммоларни топа олиб, уларни олға сура оладиган, унга тўғри ечимни таклиф қила оладиган мутахассисларни танлай биладиган журналист уни ёритишда ҳам муайян маҳоратни эгаллаши лозим. Маҳорат деганда нафақат касбий билим, балки ёритилаётган соҳа, унинг тизимлари, ундаги ҳодисалар ҳақида тўлиқ маълумотга эга бўлиш — ихтисослашиш зарур бўлади. Шунингдек, таълим-тарбия нашрларида фаолият юритаётган журналистда маънавият, маърифат, одоб-ахлоқ, педагогика сингари билимлар блокиннинг етарли бўлиши муҳим аҳамият касб этади. Сабаби, таълим-тарбия якка ўзи ривожланмайди.

2.2. Талаба-журналистларни ихтисослашувида «Ma'rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактабининг роли

Бугун ОАВнинг ҳар бир тури жамият ҳаётида ўз ўрнига эга. Бугун босма нашрларнинг ёритиш усули интернет нашрлардан тубдан фарқ қилади. Кишиларнинг фикр-мулоҳазаларини ўз саҳифаларида ҳеч бир монеликсиз билдиришлари учун эркин минбарлардан ҳисобланади. Журналист ўзи ихтисослашган йўналишдан келиб чиққан ҳолда баркамол авлодни камол топтиришга доир чора-тадбирларнинг мазмун ва моҳиятини кенг жамоатчиликка етказишнинг самарали усуллари танлаш бугунги кун талабига айланиб улгурди.

Ҳалим Саидов «Талаба қизимга мактублар»ида Хуршид Дўстмуҳаммаднинг қуйидаги фикрини келтириб ўтади: «Дунёда нима кўп — соҳа ва мавзу кўп! Инсоният учун уларнинг бари бир-биридан муҳим, бироқ битта журналист дунёдаги барча мавзуда бирдек қалам тебратавермайди-ку. Тўғрими? У ҳолда нима қилмоқ керак?

Ўзингиз нимага қизиқишингизни ўзингиз учун аниқлаб олмоғингиз керак!

Инсон ёши улғайгани, дунёқараши шакллангани сайин қизиқиш доираси ҳам ўзгариб, кенгайиб бораверади. Журналист қанчалик кўп нарсани билса, шунча кам, бироқ бу барча мавзуда бирдек маҳорат билан ёза олади дегани эмас. Қизиқишингизни жиловлаб олиш деганда ўзингиз қизиқадиган, яъни ўзингиз ҚИЗИҚИШ билан ўрганадиган, қизиқиб ёза оладиган мавзуларни аниқлаб олишни назарда тутган эдим. Чунки биринчидан, одам қизиққан мавзуси билан қанчалик кўп шуғулланмасин, сира чарчамайди. Зерикмайди. Ўзи зерикмайдиган мавзудагина одам бошқаларни ҚИЗИҚТИРА оладиган нарса ёзади!³⁶» Бу билан талаба қизиққан мавзуларини танлаб олиши келгусида унинг ихтисослашишига замин бўлишини таъкидлаб ўтган. Шунингдек, ушбу китобида «Семестр амалиёти даврида марказий нашрлар қошида ташкил этиладиган «Маҳорат мактаблари»да иштирок этиш ҳам яхши самара беради. Бунга камида иккинчи курсда таҳсил олаётган талабалар қабул қилинадиган

³⁶ Сайид Ҳ. Талаба қизимга мактублар. Т.: Баёз, 2014, 23-бет.

«Ma'rifat» маҳорат мактаби»ни мисол сифатида кўрсатишимиз мумкин»³⁷ деб ёзганди.

Журналистика факультетлари талабалари дарслар давомида олган билимларини амалда мустаҳкамлаши учун уларга ёзги ва семестр амалиёти жорий этилган. Талабалар назария билан амалиётни уйғунликда олиб боришлари, келажак фаолиятида қийинчиликларга учрамаслиги ва журналистлар тажрибасини ўрганиши учун яна бир имконият газеталар қошида ташкил этиладиган «Маҳорат мактаблари»дир.

Улар журналистика факультетларида таҳсил олаётган талабалар учун катта сабоқ бўлади. «Хуррият», «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», «Жамият» газеталарининг маҳорат мактаблари бир неча йиллардан буён соҳанинг келгуси авлодларига касб синоатларини ўргатишда намуна ҳисобланади. «Ma'rifat» — «Учитель Узбекистана» газеталари таҳририяти қошидаги маҳорат мактаби ҳам айнан талаба-журналистлар учун мўлжалланган. ЎзДЖТУ ва ЎЗМУ журналистика факультетлари мутахассислари ҳамкорлигида «Ижодий устахонада таълим» дастури ишлаб чиқилган бўлиб, унда «Ma'rifat» газетасида қўлланиладиган янгиликлар, репортёрлик маҳорати, таҳлилий журналистика, бадиий публицистиканинг амалий жиҳатлари аниқ ижодкорлар мактаблари мисолида ўргатилади. Ушбу мактабнинг асосий вазифаси талабаларни таълим-тарбия, маънавий-маърифий йўналишга ихтисослаштириш, журналистика турлари бўйича ёзиш маҳоратини ошириш ва амалда қўллай олишга йўналтириш ҳисобланади. Талабаларда публицистиканинг муайян турлари (янгиликлар журналистикаси, репортёрлик маҳорати, таҳлилий журналистика, бадиий публицистика) бўйича ижод қилиш малакасини такомиллаштириш мақсадида ташкил этилган маҳорат мактаби учун таҳририятда кенг ва шинам хона ажратилган. Унда компьютер, проектор, флип-чарт сингари зарурий жиҳозлар мавжуд. Ҳар йили мазкур курсга ўзбек ва рус тилида ижод қилувчи талабалар жалб қилинади.

³⁷ Сайид Ҳ. Талаба қизимга мактублар. Т.: Баёз, 2014, 21-бет.

«Ma'rifat» — «Учитель Узбекистана» газеталари қошида ташкил этилган мазкур маҳорат мактаби дастлабки йиллари фақат икки газета учун таълим-тарбияга ихтисослашган журналист тайёрларди. Таҳририятдаги кўпгина ёшлар шу мактаб тарбияланувчиларидир. Бугунга келиб эса унинг фаолияти бирмунча кенгайди. Негаки, бу соҳага ихтисослашган бошқа нашрлар учун ҳам маҳорат мактаби кадрлар тайёрлай бошлади. Тингловчилар газета ходимларининг кўп йиллик тажрибасини ўрганишади. Маҳорат мактаби талабаларга нафақат ўз кучи ва иқтидорини синаб кўришга, балки журналистик фаолият муҳитига шўнғиш, бу соҳанинг етакчи мутахассислари билан мулоқотда бўлиш, уларнинг ёзиш услуби ва энг яхши тажрибаларини ўзлаштиришга имконият беради. Маҳорат мактабининг асосий вазифаси ва амалий аҳамияти шундаки, талабаларда газетанинг чиқиш жараёнини ўз кўзи билан кўриб, ҳар бир мухбирнинг профессионал вазифаларини бажаришдаги индивидуал ёндашуви ва иш жараёнида ўзини ижодий намоён қилиши, котибият, корректура ва фотомухбирлар фаолиятининг ўзига хослигини ўрганиб, навбатдаги сонни режалаштиришларида иштирок этиб, изланиш учун ўз мавзуларини таклиф этиш имкониятига ҳам эга бўлишди. Маҳорат мактаби битирувчилари кейинчалик ёзги ва семестр амалиётларини шу ерда ўташади, ходимлар билан алоқани давом эттиришади. Кўп битирувчилар «Ma'rifat»-«Учитель Узбекистана» газеталари таҳририятида ишга қолишади, шунингдек, улар республика газеталари, ахборот агентликлари ва интернет нашрларида фаолият кўрсатишмоқда. Мактаб ҳар бир талабага журналистиканинг қизиқарли оламига яшил чироқни ёқиб, шу соҳада кейинги қадамларни қўйишга ундаш учун рағбатлантирувчи омил бўлади.

Ҳар йили саралаб олинган талабалар маҳорат мактабида жамоага мослашиш, танланган мавзунинг ёритиш бўйича керакли кўникмаларни ўзлаштириш имконига эга бўлади. Мусахҳихдан имло қоидаларини, тузатиш белгиларини, муҳаррирдан таҳрир маҳоратини, янгилик ёзиш, сарлавҳа ва мавзунини танлашни ўрганиб олишади. Тингловчиларга Ўзбекистон Республикасида

хизмат кўрсатган журналистлар, «Олтин қалам» миллий мукофоти совриндорлари, Маҳмуд Саъдий ва Хулкар Тўйманова, ўз касбининг устаси бўлган «Шухрат» медали ва «Энг улуғ, энг азиз» танлови совриндори Ойбуви Очилова, «Шухрат» медали совриндори Хусан Карвонли, халқ таълими аълочилари Фаррух Жабборов, Насиба Эрхонова, «Йилнинг энг фаол ёш журналисти» танлови совриндори Санобар Жуманова (ушбу мактаб битирувчиси), Санжар Рустамов сингари тажрибали журналистлар сабоқ берадилар. «Талаба-журналистлар маҳорат мактаби»нинг ишчи дастури иқтидорли талабаларга мўлжалланганлиги ва айнан, журналист маҳорати технологияларининг амалий ўзига хослигини халқ таълими тизимида ихтисослашган босма нашрларда ўзлаштирилиши билан аҳамиятлидир. Тингловчилар машғулотлар давомида танлаган касбининг турли сирасорларидан бохабар бўлиш билан бирга ўз мақолаларини ушбу газетада чоп эттириб, ёзиш малакасини ҳам оширишади. Тингловчилар эса бу каби яхши имкониятдан унумли фойдаланади. Дарсларда энг кўп тўхталадиган мавзу — ихтисослашувни амалиётда — айнан ушбу маҳорат мактабида кўришади. Тингловчиларга ўз тажрибасини ўртоқлашган ҳар бир журналистнинг ўзига хос жиҳатларини ўрганиб,

Ижодий ходимлар малакасини ошириш мақсадида «Ma'rifat» — «Учитель Узбекистана» газеталари таҳририяти қошида ташкил этилган маҳорат мактаби 13 йилдан буён узлуксиз равишда талаба-журналистларнинг касбий маҳоратини оширишга ҳисса қўшиб келмоқда. Ушбу даргоҳда маҳорат сабоқларини олган 150 дан ортиқ тингловчилардан айримлари айни чоғда бош муҳаррир, бош муҳаррир ўринбосари, масъул котиб лавозимларида фаолият кўрсатмоқда. Собиқ битирувчиларнинг кўпчилиги «Олтин қалам», «Йилнинг энг фаол журналисти», «Энг улуғ, энг азиз», «Жамият ва мен» каби танловларда ғолиб бўлгани маҳорат мактабларининг ютуқларидандир. Ўзбекистон Республикаси Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида ишлаб чиқариш ва таълим тизими интеграциялашувини ривожлантириш, кадрлар тайёрлаш ва биргаликдаги

илмий-технологик ечимлар яратишда корхоналарнинг ишлаб чиқариш салоҳиятидан самарали фойдаланиши хусусида маълум дастурлар белгилаб берилган. Шу маънода келажак мутахассисларнинг назарий билимларини амалий кўникма, тажрибалар алмашинувлари орқали уйғунлаштириш, уларнинг ижодий салоҳиятини оширишда маҳорат мактабларининг ўрни катта. Бу ерда талаба назария ва амалиётни бирлаштиради. Икки томонлама алоқада ўзининг қобилияти, имкониятларини намоён этади. Ихтисослашув масаласида зарур тушунчага эга бўлиб, ўз йўналишини топишга ҳаракат қилади. Замонавий ускуналар, аппаратлар ва асбоблар билан жиҳозланган корхоналарда жараёни кузатади, бевосита иштирокчига айланади. «Ma'rifat» — «Учитель Узбекистана» газеталари таҳририяти қошида ташкил этилган маҳорат мактабида ҳар йили 10—15 нафар талаба ўзбек ва рус тилларидаги машғулотларда иштирок этади. Бир неча ой давомида амалий машғулотларда тажрибали журналистлар, муҳаррирлар ҳамда таълимга ихтисослашган ходимлар сабоқ берадилар. Дарсларда энг кичик жанр — хабарни қандай ёзишдан тортиб, мақола ёзиш, сарлавҳа танлаш, турли жанрларда материал тайёрлаш, хатлар билан ишлаш, мусаххихлик, дизайн ишлари, газетани нашрга тайёрлаш жараёнларигача ўргатилади. Талабаларга миллий журналистика сабоқлари билан биргаликда халқаро тажрибалар, мутахассисларнинг фаолиятидан дарслар ўтилади. Тингловчиларнинг ҳаммаси учун шу таҳририятда ишлашига иш ўрни етмас. Лекин, таҳририят соҳани яхши ёритадиган (бошқа нашр учун бўлса-да) журналистлар тайёрлашга, яъни тараққиётга ўз ҳиссасини қўшган бўлади. Бу каби маҳорат мактаблари ёш журналистларнинг ихтисослашишларида ёрдам беради ва олган билимларини амалиётда қўллашда катта тажриба майдони бўлади. Йилдан йилга маҳорат мактаби тингловчиларининг чиқишлари такомиллашиб борапти. Бу жанрлар ранг-баранглигида, ифода воситалари ва баён услубида ўз аксини топади. Қуйида баъзи битирувчиларнинг фикрларини келтириб ўтсам.

ЎзДЖТУ халқаро журналистика факультетининг иккинчи босқич талабаси Садоқат Рўзиева, 2013 йил тингловчиси: — Саккиз нафар тингловчи машғулотлар давомида танлаган касбимизнинг турли сир-асрорларидан бохабар бўлиш билан бирга ўз мақолаларимизни ушбу газетада чоп эттириб, ёзиш малакамизни ҳам оширдик. Тингловчилар эса бу каби яхши имкониятдан унумли фойдаланди. Дарсларда энг кўп тўхталадиган мавзуимиз — ихтисослашувни амалиётда — айнан ушбу маҳорат мактабида кўрдим. Бизга ўз тажрибасини ўртоқлашган ҳар бир журналистнинг ўзига хос жиҳатларини ўргандим. Жумладан, Маҳмуд Саъдий мактабидан таҳрир билан боғлиқ билимлар ва материал қабул қилишда нималарга диққат қаратишни, Фаррух Жабборовдан мавзу танлашда ҳеч ким эътибор қилмаган жиҳатдан ёндашишни, Хулқар Тўймановадан эса туркум мақолалар ёзиш ва сўзни топиб қўллашни ўргандим.

ЎзДЖТУнинг учинчи босқич талабаси Одина Қулмуродова, 2013 йил тингловчиси: — Мен Ҳалим Саидовдан дақиқа кадри деган тушунчани олдим. Яъни, журналист бирор мақола учун маълумот йиғиш жараёнида кейингиларига мавзу ва ғоя ҳам йиғиши, кузатувчан бўлиши керак. Шундагина у вақтдан самарали фойдаланган, Ойбуви Очилова сўзи билан айтганда, рассомлар тонг отиш палласини бўёқларда тутиб қола олганларидек, журналистлар ҳам бугуннинг ҳайратини бугун қоғозга туширишлари керак.

ЎзМУ журналистика факультети талабаси, маҳорат мактаби битирувчиси Мадина Ёдгорова, 2013 йил тингловчиси: — Биз «Маҳорат мактаби»дан кўп билимларни олдик. Бунда назария амалиёт билан уйғун ҳолда олиб борилди. Бир қанча хабар ва мақолаларимиз чоп этилди. Мақсад сари янада интилишга ҳам туртки берди. Бунинг учун газета ходимларидан миннатдорман.³⁸

Анвар Қобилов, 2009 йил тингловчиси: — Мен ушбу таълим нашри қошида ташкил этилган «Маҳорат мактаби» тўғрисида эшитганим заҳотиёқ, қатъий мақсад билан у ерда амалий билимларни оширишга аҳд қилдим. Саралаш босқичидан муваффақиятли ўтиб, «маҳорат»чилар сафига

³⁸ Мирзақобилова М. Маҳорат мактаби ва журналист ихтисослашуви //«Hurriyat», 2013 йил 19 июнь

кўшилганимни эшитиб жуда қувондим. Худди университетга қайта киргандек бўлдим. Шундан сўнг амалиёт дарсларни ўзлаштиришга кунт билан киришдим. Ўқиш давомида назарий билимлардан ташқари амалий жараёнлар билан ҳам яқиндан танишишга муваффақ бўлдим. Шу давр мобайнида ташкил этилган ижодий учрашувлар, интеллектуал ўйинларга ҳам тафаккуримда алоҳида саҳифа ажратилган. Энг муҳими, ўз интилишларим ва атрофимдагиларнинг кўллаб-қувватлашлари туфайли «Ma'rifat» газетасига ишга қабул қилиндим.

Хуршида Сиддиқова, 2009 йил тингловчиси: — Маънили сўз ҳар бир қалам сиёҳидан тўкилавермайди. Журналистнинг қалами эса ҳар доим ўткир бўлиши керак. Бунинг учун астойдил интилиш зарур. Айнан шу хусусиятларни ўзимда кашф қилишимда ва уларни янада ривожлантиришимда ушбу «Маҳорат мактаби» катта рол ўйнади. Ҳаттоки унга шу даражада қизиқиб кетдимки, машғулотлар бўлмайдиган кун ҳам таҳририятга келиб устозлардан маслаҳат сўрашдан ҳеч тортинмадим. Журналистиканинг нони қаттиқ эканлиги, бу соҳани танлаган одам ҳаракатчан ва ўз принципига эга бўлиши лозимлиги, ихтисослашув нақадар муҳим эканлигини шу ерда янада теран англадим.

Бобур Жалолов, 2009 йил тингловчиси: — Ўтиб кетган ўқув йилида ютуқларга ҳам эришдим, хатоларимни ҳам кўрдим. Лекин, камчиликларимнинг тоши анча оғир келди. Ютуқларим эса, гарчи енгил ёки оз бўлса ҳам, ўзимга бироз таскин бергандай бўлди. Ана шундай муваффақиятлардан бири «Маҳорат мактаби»да иштирок этганим бўлди. Олий ўқув юртида ўқиш давомида аксарият ҳолларда назарий билим оламиз. Амалиёт йўқ ҳисоби. Домлалар ўзларингиз бориб, амалиёт ўташларингиз керак, деб ўз «ихтиёримиз»га топширганлар. Бу пайтда кўпчилик «практика доми»га тушиб қолишни истамай, таҳририятларга бормайдилар. Аслида бу - лоқайдлик. Ана шундай пайтда «Маҳорат мактаби» жонимга оро кирди. Бу баландпарвоз сўз эмас, ишонинг. Чунки унда ҳам амалиёт қоғози тўлдириш ташвишидан қутуладилар, ҳам газета муҳити, иши, дизайни, жанрлари - ўқишда нимани ўрганишса,

ўшанинг амалиётига гувоҳ бўлишади.

Ғиёсиддин Ўнаров, 2009 йил тингловчиси: — Гётенинг «Фауст» асарини варақлаётиб, бир жумла эътиборимни тортди: «Ўқувчига ўз фикрини эмас, фикрлашни ўргат». Одамларни фикрлатиш эса ёзувчи ва журналистларнинг маҳоратига боғлиқ. Бир дарсда Хуршид Дўстмуҳаммад талабаларга шундай деганди: «Хурматли бўлажак журналистлар! Бу ерга ўзларинг қизиқиб келдингларми ё?.. Бу касб жуда катта масъулият талаб қилади. Шунинг учун бу соҳага хуши йўқлар вақт борида бошқа ҳунарни эгалласинлар».

Шундан кейин ўша масъулиятни бўйнимизга ортиб, таҳририятларда амалиёт ўташга тушдик. Жумладан, «Ma'rifat» газетаси қошида ташкил этилган «Маҳорат мактаби»да таҳсил олишга қарор қилдим. У ерда яратилган ажойиб ижодий муҳит туфайли энг сара фикрларимизни кўлдан келганча қоғозга туширишга уриндик. Хатоларимизни айтишди. У ерда дарс ва тренинг ўтишининг анъанавий усуллари, ноанъанавий методлари кўргазмали қурооллар билан уйғунлашиб кетган эдики, гўзал муҳитнинг «доми»га қандай тушиб қолганимизни ҳам сезмасдик. Шу-шу навбатдаги мактаб ҳавосидан ҳам нафас олиб, университетда ўқиган назарияларимизни шу ерда амалиётга татбиқ этишга тутиндик.³⁹

Талаба-журналистларнинг ихтисослашувида яқиндан ёрдам бераётган газетанинг 2008 йилдан буён анъанавий ўтказилиб келинаётган «Фаслнинг энг яхши ижодкори» танлови 2014 йилда ҳам ижодкорлар билан бойиди. Унда 17 та номинация бўйича 63 нафар ижодкор ғолиб бўлди. Жумладан, Умумий ўрта таълим ва мактабгача таълим янгиликлари бўлимидан 18та, фан, олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими янгиликлари бўлимидан 7та, адабиёт, маданият, касба уюшмалари ҳаёти янгиликлари бўлимидан 17та, маънавият ва мактабдан ташқари таълим янгиликлари бўлимидан 11та, сиёсат, халқаро ҳаёт ва спорт янгиликлари бўлимидан 6та мақола фасл танлови ғолиби деб топилган бўлса,

³⁹ http://old.marifat.uz/uzbl/mahorat_maktabi/ixtisoslashish_muhimligini_angladim.mgr

23 нафар умумий ўрта таълим мактаблари педагог-ўқитувчилари, 13 нафар олий ва ўрта махсус таълим тизими муассасалари олимлари, профессор-ўқитувчилар ва академиклар каторида 7 нафар талаба-журналистлар⁴⁰ борлиги ҳам соҳага уларнинг соҳага қизиқиши борлиги ва улар самарали меҳнат қилаётганлигини кўрсатади.

Бугунги кунда газетада фаолият юритаётган ёш журналистлар ходимлар орасида айнан мана шу маҳорат мактабининг собиқ битирувчиларидир. Улардан Шаҳноза Мўминова, Санобар Жуманова, Олим Жумабоев, Насибели Маметирзаева, Одина Қулмуродова, Ҳамида Усмонова, Дилшод Рўзикулов, Фурқат Алимардонов, Чарос Низомиддинова кабиларни санаб ўтиш мумкин.

Хулоса ўрнида ҳар бир соҳанинг (сиёсий партиялар, иқтисод, ҳуқуқ ва ҳоказо) қошида шундай ихтисослашган маҳорат мактабларини ташкил этиш давр талаби эканлигини таъкидлаш керак. Бу каби маҳорат мактаблари ёш журналистларнинг ихтисослашишларида ёрдам беради ва олган билимларини амалиётда қўллашда катта тажриба майдони бўлади. Шу ўринда журналистларни тайёрлайдиган олий ўқув юртлари ва таҳририятлар ўртасида мустаҳкам алоқа ҳам ўрнатилади. Ўз аудиториясини улар қизиқтирган маълумотлар билан таъминлашда малакали мутахассисларни кутаётган таҳририятлар ҳам бу каби маҳорат мактабларини ташкил этиши мақсадга мувофиқдир. Маҳорат мактабини ташкил этиб, унга мўлжалланган ишчи (ўқув)дастур тузиш, тизимли иш олиб боришнинг биринчи шарти ҳисобланади.

⁴⁰ «Ma'rifat» газетасининг 2014 йил ҳисоботи

2.3. Дунёдаги таълим-тарбияга ихтисослашган нашрлар ва уларда соҳа янгиликларининг ёритилиши

Дунё микёсидаги ҳозирги ижтимоий-сиёсий ҳаёт кишилиқ жамияти тараққиётининг айни босқичи шундай ўзига хос хусусиятга эгаки, унда ҳарбий қудрат эмас, балки интеллектуал салоҳият, ақл-идрок, фикрлаш, янги техника ва технологиялар ҳал қилувчи аҳамият касб-этади. Замонавий билимларга эга, янгича фикрлайдиган, ўз келажагини жамиятда демократик кадриятларни мустаҳкамлаш билан мамлакатимизнинг ёруғ истиқболини жаҳон ҳамжамиятига интеграциялашуви билан боғлиқ ҳолда кўрадиган, юксак марраларни забт этаётган янги авлод вакиллари камол топмоқда.

«Хуррият» газетасининг 2014 йил 10 сентябрь сонида «Таълим, тарбия тинчлик ва тараққиёт гарови» сарлавҳали шарҳ берилганди. Муаллиф «Сиёсат» ахборот-таҳлил маркази эксперти Шарафиддин Тўлаганов таълим-тарбиянинг давлатлар тараққиёти гарови эканлигига тўхталар экан шундай фактларни келтириб ўтади: «ЮНЕСКО ташкил этилган 1945 йилдан бери ташкилот саводсизликка қарши курашиб келади. Мазкур муаммо миллий ва халқаро даражада муҳокамалар мавзуси бўлиб келаётган бўлишига қарамай, сайёрамизда катта ёшдаги 781 миллион киши ўқиш ва ёзишни билмайди. Кўрилаяётган чора-тадбирлар натижаси ўлароқ, сўнгги йилларда жаҳон мамлакатларида таълим соҳасида бир қатор муваффақиятлар қўлга киритилмоқда. Бироқ шунга қарамай 77 миллионга яқин бола умуман мактабга бормайди. 2000 йилда Сенегал пойтахти Дакарда бўлиб ўтган Жаҳон таълим анжуманида 180та давлат вакили 2015 йилга бориб барча ўғил-қизларнинг бошланғич таълим олишини таъминлашга эришиш борасида «Таълим барча учун» номли қарор қабул қилинган эди. Бу ўша йили жаҳон давлатлари раҳбарлари томонидан қабул қилинган БМТнинг Мингйиллик мақсадлари ҳужжатида яна бир бор ўз аксини топди».⁴¹ Аммо бу ҳамон ҳаётда ўз ифодасини топгани йўқ. Дунёда ҳар бир давлат келажагини ўйласа, таълим соҳасига эътибор қаратиб, унга сармоя киритишдан қочмайди. Сабаби бу соҳага

⁴¹ Тўлаганов Ш. Таълим, тарбия тинчлик ва тараққиёт гарови//«Hurriyat», 2014 йил 10 сентябрь

ажратилаётган маблағ келгусида фойда билан қайтади. Ҳеч бир соҳа таълим сингари алоҳида эътиборни талаб этмайди, назаримда.

Бу соҳага ихтисослашган нашрлар талайгина. Россия газеталари мисолида унга тўхталамиз. Биргина «Первое сентября» нашриётида нашр этиладиган «Инглиз тили», «Мактаб кутубхонаси», «Биология», «География», «Мактабгача таълим», «Соғлом болалар», «Информатика», «Тасвирий санъат», «Тарих», «Синф раҳбари ва ўқувчилар тарбияси», «Адабиёт», «Математика», «Бошланғич таълим», «Немис тили», «Рус тили», «Мактабда спорт», «Технология», «Мактаб бошқаруви», «Физика», «Француз тили», «Кимё», «Ота-оналар мактаби», «Мактаб психологи»⁴² каби кўплаб журналлар нашр этилади.

«Ma'rifat» газетаси сингари таълим-тарбия соҳасини ёритишга ихтисослашган, ўқитувчилар учун мўлжалланган газеталар сафига Россияда нашр этиладиган «Учительская газета» ва «Первое сентября» газеталарини киритиш мумкин. Уларда бизнинг ўқитувчилар нашримиз каби соҳада олиб борилаётган ислохотлар, янгиликлар ёритилади.

«Учительская газета» газетаси 1924 йил 3 октябрдан Москвада нашр этила бошлаган. Интернетдаги версияси эса 1995 йилдан фаолият юритади. «Ma'rifat» («Маданий инқилоб») газетаси 1942—1945 йилларда уруш сабабли чиқишдан тўхтаб турган пайтда «Учительская газета» Кировда чиққан. 70-йилларда ҳафтада 3 марта 1.5 млн нусхада чоп этилган газета 1992 йилдан ҳар ҳафтада бир марта чиқа бошлади. Бугунги кун замонавий педагогикасида қўлланма бўлиб хизмат қилаётган нашр 2010 йил Россия Федерацияси ҳукуматининг босма ОАВ бўйича мукофотини қўлга киритди.⁴³ Унинг қуйидагича рукнлари бор.

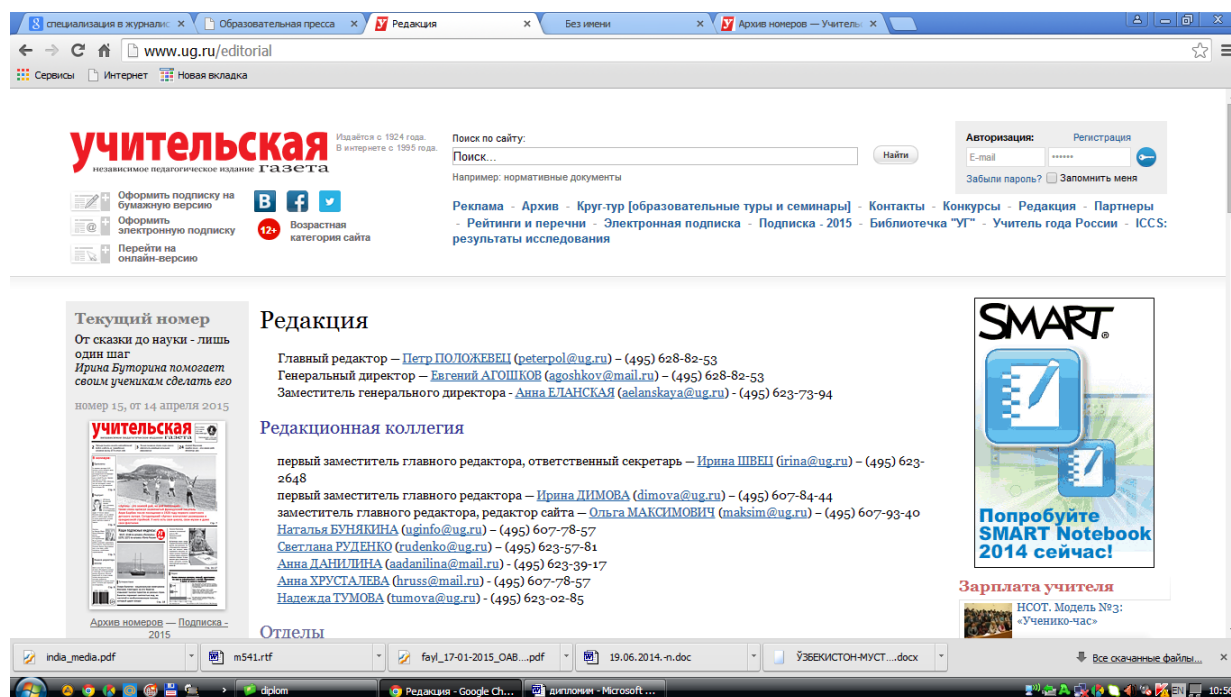
— Йил ўқитувчиси

— Кундалик

⁴² <http://www.1september.ru>

⁴³ <http://rus.kiziltan.ru/society/45-uchitelskoy-gazete-90-let.html>

- Муаммо
- Юбилей
- Директорлар клуби
- Мактаб бошқаруви
- Хат
- Методик ошхона: технологиялар, сценарийлар, ғоялар
- Буюк ном
- Саёҳат
- Таълим ҳукуки
- «УГ» меҳмони

«Учительская газета» Россиядаги икки муҳим педагогик танлов — «Россия йил ўқитувчиси» ва «Россия энг яхши мактаби»нинг ташкилотчиларидан бири ҳисобланади. Ўқитувчиларни нафақат ўз фанини билишга, балки ўқувчиларни унга қизиқтира олиш ва мустақил ўрганишга қўллашга таъкидлаб келаётган газета саҳифаларида «Йил ўқитувчиси» танловининг ёритилишига эътибор қаратсак. Бу танлов кенг жамоатчилик эътиборига газетанинг босма ва электрон шакли (www.ug.ru) орқали намойиш этиб борилади. Бунда ўқитувчиларнинг танлов ҳақидаги фикрлари соҳага

ихтисослашган журналистлар томонидан ёзиб олинади. Танловнинг финал босқичи иштирокчиларининг дарс ишланмаси ва танлов жараёнидаги ўтган дарсининг видео шакли айнан газетанинг электрон саҳифасида силкалар орқали кўрсатилади. Хоҳловчилар бу дарсларни кўриши, ўз фаолиятида фойдаланиши ва унга овоз бериши ҳам мумкин. Газетада лар Вера Кострова, Лора Зуева сингари ёш журналистлар бу танлов иштирокчилари фаолиятини ёритиб бермоқда. Танлов жараёнида газетанинг ҳар бир сонининг бош мақоласи айнан ушбу кўрик ҳақида бўлади.

Журналист Вера

Кострова муаллифлигидаги «Эртадан дарсгача бир қадам — Ирина Буторина ўқувчиларига бунда ёрдам беради» номли мақола (2015 йил 14 апрель №15) айнан ушбу танлов иштирокчисининг фикрларига бағишланган. Унинг қаҳрамони — физика фани ўқитувчиси билан учрашувини воқебанд тарзда бошлаган.

«Я познакомилась с Ириной БУТОРИНОЙ на конкурсе в Мытищах. В собранной, сосредоточенной и достаточно закрытой молодой женщине трудно было разглядеть романтическую натуру. Да и сама себя Ирина считает скорее практиком, прагматиком. Так же воспринимают ее большинство коллег. Об Ирине говорят как о человеке твердого характера и несгибаемой воли, никогда не отступающем от поставленных задач. Еще одной сильной стороной моей героини называют уверенное владение методикой: она строит уроки по четкому плану и добивается того, чтобы ученики, все до единого, понимали даже самый сложный материал...»

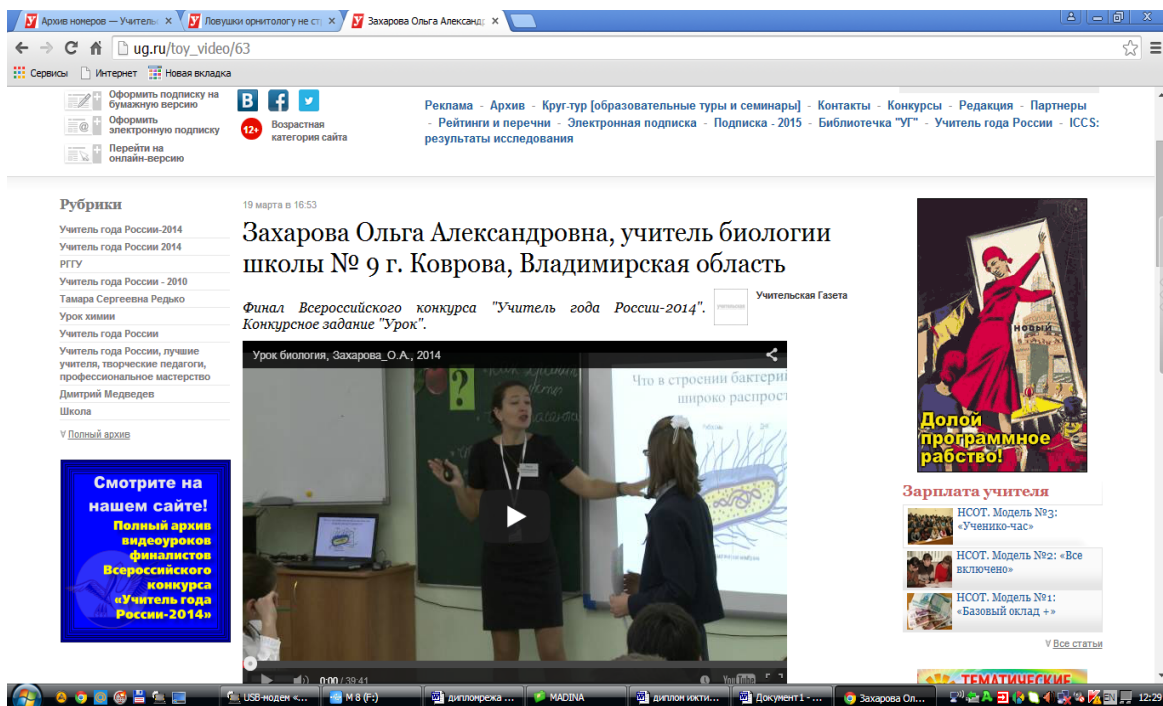
Навбатда унинг дарс давомидаги ютуқлари экспертлар фикрларига асосланиб қайд этган. Журналист таълим-тарбия соҳасига ихтисослашган бўлиши билан бирга газетхонларга аниқ ва тўғри маълумот бериш учун мутахассислар хулосаларига асосланган.⁴⁴ Унинг яна бир мақоласи — «А древо жизни пышно зеленеет! Уроки Ольги Захаровой далеки от сухой теории»ни кўрсак. «У Ольги Захаровой, биолога Ковровской школы №9, совсем скоро день рождения. Апрельский день, наполненный пением птиц, запахом пробужденной

⁴⁴ <http://www.ug.ru/archive/599680>

земли, едва уловимым шуршанием открывающихся почек, а иногда даже ранним цветением деревьев, сам по себе лучший подарок. Но он, конечно же, не будет единственным. Ольгу Александровну поздравят ученики, коллеги, выпускники и родители. Желающих вручить подарок наверняка будет много, но в щедрости природе не будет равных»⁴⁵. Бу лидни ўқиган киши ўқитувчи фаолиятини ёритаётган журналистнинг гапни бежиз табиатга боғламаганини тушунади. Ахир у биология фанидан дарс беради-да. Ҳар бир қаҳрамонининг ўзига хослигини кўра олиши журналистнинг ихтисослашуви самараси деб бемалол айтиш мумкин. Мақола давомида ўз ўрнида ҳазил мутойиба билан ўқитувчининг ёшлиги, хоббилари, ўқувчилари ҳақида тўхталиб ўтилади. Ўқитувчининг ёшликдаги орзуси шифокор бўлиш эканлигини билиб олган журналист ундан қандай қилиб мактабга келиб қолгани (ўқитувчилик касбини танлагани)ни сўрайди. Буни қарангки, танловнинг илк босқичидан бошлаб журналистлар унга шу саволни берган экан. Бу қолип савол бўлиши мумкин, аммо ихтисослашган журналист унга бошқача — таълим жараёнидан келиб чиқиб ёндошади. Худди вера Кострова сингари ўқиш даври, курсдошлари ва ўқитувчиларини эслаш орқали саволга жавоб олади. Шу ўринда, журналист саволлари таркибида ўқитувчининг танловдаги иштироки бўйича, тайёргарлик жараёни, аввалги босқичлар ҳақида фикри сўралмайди. Бу каби саволлар танловда иштирок этмоқчи бўлган бошқа ўқитувчиларда ҳам туғилиши табиий. Ана шуни ҳисобга олмаганда, мақола ҳар томонлама қизиқарли чиққан.

Мақола сўнггида газетхонларни нашрнинг электрон версиясига таклиф қилади ва танловнинг финал босқичи иштирокчиси Ольга Захарованинг методик материали ҳамда видео дарсининг манзиллари келтириб ўтилади. *Методический материал Ольги Захаровой читайте на сайте «Учительской газеты»* http://www.ug.ru/method_category/167 *Конкурсный урок смотрите на сайте* http://ug.ru/toy_video/63

⁴⁵ Кострова В. А дерево жизни пышно зеленеет! Уроки Ольги Захаровой далеки от сухой теории//Учительская газета, 21 апреля 2015 года

Бу манзиллар келтирилганлиги учун газета саҳифаларидан асосан муаммоли, таҳлилий материаллар ўрин олади ва дарс ишланмалари электрон шаклдан олинishi тавсия этилади. Бунинг ўзига хос томони бор. Масалан, таҳририят ходими ўзига келиб тушган дарс ишланмасини, албатта, қайта ишлайди. Унинг педагогика бўйича билими бўлса ҳам, амалиётдаги ўқитувчи сингари дарсни етказиб бера олмаслиги мумкин.

Яна бир иштирокчи — у ҳам биология фани бўйича қатнашган — Олег Чижов ҳақидаги мақола «Ловушки орнитологу не страшны. Он всегда искренен в отношениях с детьми»⁴⁶ ҳам чиройли ва қизиқарли кириш билан бошланган. *«По натуре он жаворонок. Встает в 5 утра, чтобы проверить тетради, подготовиться к урокам. Впереди восемь школьных уроков, Олег Чижов преподаёт биологию и информатику. А на главной странице его сайта гостей встречает сова, как китайцы говорят о ней - «орел с головой кошки»: мудрое, таинственное существо, способное видеть ночью, наделенное даром смотреть вдаль и предвидеть будущее. И Олега Павловича коллеги уважают и даже порой побаиваются из-за его таланта проникать в самую*

⁴⁶ Зуева Л. Ловушки орнитологу не страшны. Он всегда искренен в отношениях с детьми//Учительская газета, 21 апреля 2015 года

суть вопроса и всегда острых реплик о проблемах образования. Но он никогда не критикует попусту, а когда высказывается, это значит одно - у него готово конструктивное решение, он знает, как нужно спасти ситуацию. Пока взрослые раздумывают, опасаться этого беспокойного человека или снять перед ним шляпу, дети безоговорочноверяют ему свои сердца: на традиционном в школе №49 конкурсе «Лучшая мама класса» обычно побеждает... Чижов!» Бунда ҳам ўқитувчининг дарс берадиган фани эътиборга олинган. Икки фандан дарс берадиган ўқитувчи тўрғайга қиёсланиб, сайтидаги бойқуш ўзаро боғланиб, унинг фанларини умумлаштирган. Мақолада унинг шахсий сифатлари, оиласи, касби, фаолият юритаётган мактаби, биология ва информатика фанларидан қандай дарс бериши... каби кўплаб жиҳатлар ёритилган. Бу мақолада ҳам танлов ҳақида ҳеч нарса дейилмаган, ваҳоланки, газетанинг ушбу сониди бош мақола сифатида айнан танлов рукни остида чоп этилган. Журналист таълим тизимидан яхши хабардорлиги сабабли кенг қамровли саволлар бера олган. Бунда кетма-кетлик, тизимлилиқка асосланган. Мақола сўнггида анъанага кўра, *Методический материал Олега Чижова читайте на сайте «Учительской газеты»* http://www.ug.ru/method_category/171 Конкурсный урок смотрите на сайте http://ug.ru/toy_video/12⁴⁷ манзиллари кўрсатилган.

Газетанинг «Ma'rifat» билан ўхшашлик жиҳатлари ундаги тагсарлавҳаларда ҳам кўринади. Баъзи материалларда бу ўқувчининг эътиборини тортмаслигига ҳам сабаб бўлади.

«Ma'rifat» газетасида (2015 йил 4-, 8 апрель сонларида) ҳам «Йилнинг энг яхши фан ўқитувчиси—2015» кўрик-танлови кенг ёритилган.⁴⁸ Унда танловнинг республика босқичи иштирокчилари ҳақида асосан умумий маълумотлар, асосан ғолиблари ҳақида гап кетади. Финал босқичи иштирокчиларининг ҳар бирига тўхталиб ўтилмайди. Газетанинг кейинги сонларида ғолиблар тажрибаси ҳақида материаллар тайёрланади.

⁴⁷ www.ug.ru

⁴⁸ «Ma'rifat» газетаси, 2015 йил 4 апрель

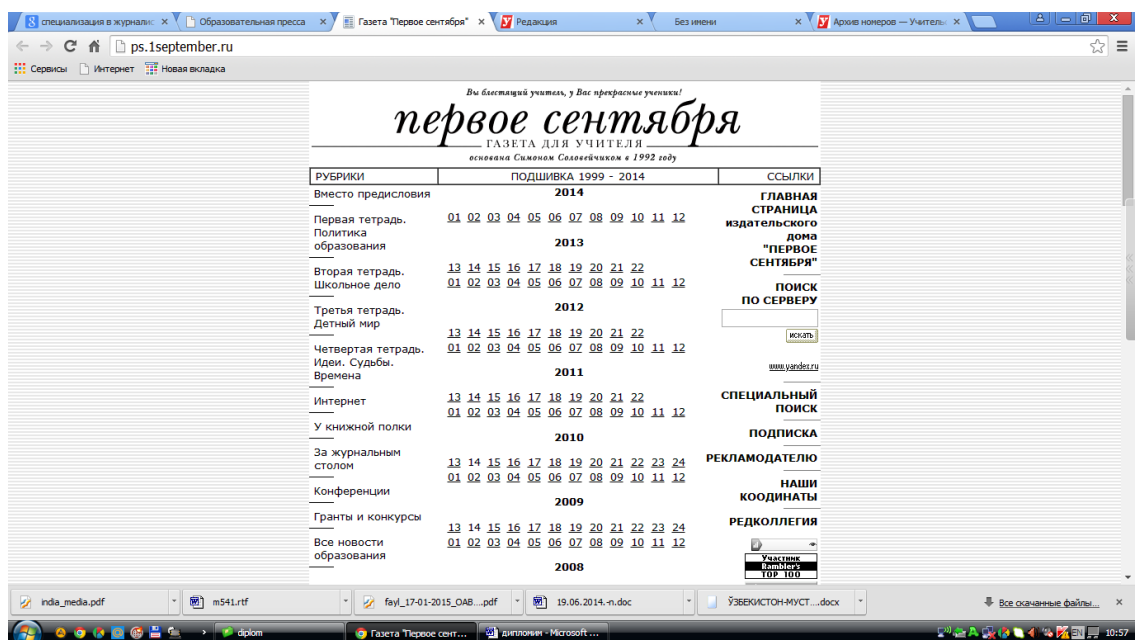
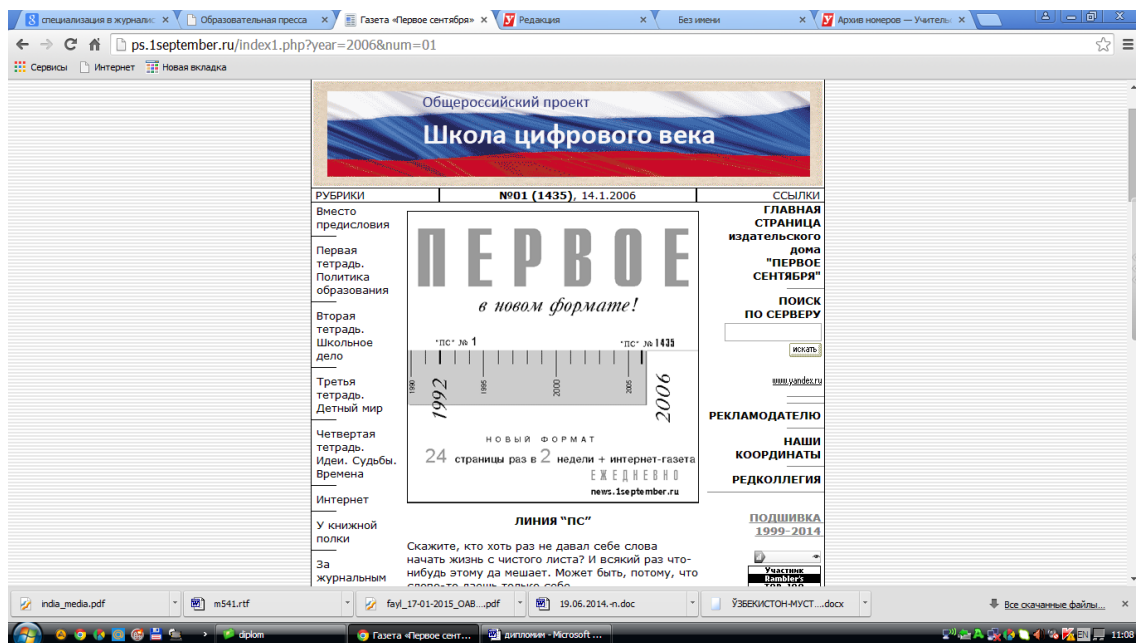
Ҳар бир фан бўйича республика босқичига етиб келган иштирокчи фаолияти ҳақида бирма-бир тўхталишнинг иложи ҳам йўқ. Аммо «Бошланғич таълим» журналида сўнгги икки йилда танловнинг республика босқичида иштирок этган бошланғич синф ўқитувчилари ҳақида материаллар тайёрланди⁴⁹. Бу мақолаларда уларнинг ҳаёти, иш фаолияти, тажрибаси хусусида сўз боради. Танловда кейинги йилларда иштирок этиш ниятида бўлган ўқитувчилар учун журналнинг бу махсус сонлари яқин кўмакчи бўлади.

Россиядаги яна бир маърифий нашр — «Первое сентября» газетаси 1992 йилдан чиқа бошлаган. Дастлаб йилнинг ҳар сешанба ва шанба кунлари чиққан бўлса, 2006 йилдан икки ҳафтада бир маротаба 24 саҳифадан ҳафтанинг шанба куни чиқиб турган. Ва унга 1995 йилдан газетанинг интернет версияси ҳам қўшилган. «Первое сентября» нашриёти томонидан 2014 йилнинг охирига қадар чиқиб турган газетанинг рукнлари қуйидагича:

- Биринчи дафтар. Таълим сиёсати
- Иккинчи дафта. Мактаб иши.
- Учинчи дафтар. Болалар дунёси.
- Тўртинчи дафтар. Ғоялар. Тақдир. Давр.
- Китоб жавонига.
- Журнал столи.
- Таълимнинг барча янгиликлари⁵⁰.

⁴⁹ «Бошланғич таъли» журнали, 2014 йил 4-сон, 2015 йил 4-сон

⁵⁰ <http://www.1september.ru>

Газета нашр этилган нашриёт уйи ўзида нашр этилаётган таълим-тарбияга оид нашрлар хусусида ўзининг сайтида доим маълумот бериб боради. Унда нашрлардан ўрин олган қизиқарли мақолалар анонслари, обуна бўлиш тартиби ҳақида батафсил маълумот берилади. Таълим-тарбияга ихтисослашган нашрлар қайси давлатда чоп этилмасин, ўша мамлакатнинг таълим тизими, унда олиб борилаётган ислохотларни ёритишга, муаммоларни бартараф этиш чораларини излашга ҳаракат қилади. Биз қиёсий таҳлил қилган «Ma'rifat», «Учительская газета», «Первое сентября» газеталари

ва «Бошланғич таълим» журнали ўз олдига қўйган мақсадларини бажармоқда. Уларда фаолият юритаётган журналистлар бу соҳага ихтисослашган, шу сабабли улар тайёрлаган материаллар қизиқарли ва ўқимишли чиққан. Уларнинг янада қизиқарли бўлишини таъминлашда нашрларда ташкил этилган танловларнинг ҳам ўз ўрни бор. «Ma'rifat» газетасида «Фаслнинг энг яхши ижодкори» танлови 17 номинацияда, «Бошланғич таълим» журнаlining «Маҳорат» танлови 7та номинация бўйича ҳар уч ойда ўтказилса, «Учительская газета»да «Педагогический дебют» («Педагогик дебют»), «Есть проблемы? Найдутся решения!» («Муаммо борми? Ечим топилади!»), «Лучший урок письма». («Энг яхши дарс») каби танловлар шулар жумласидандир.

Хулоса

Бугунги кунда ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маданий-маърифий жабҳалардаги кенг кўламли ислохотларни тезкор, холис, чуқур таҳлилларга асосланган ҳолда кенг оммага етказиш журналист кадрлардан пухта билим, маҳорат, ижтимоий фаоллик, ёритилаётган соҳани чуқур билишни, ихтисослашувни талаб этмоқда. Журналист мақола ёки суҳбат тайёрлаш мақсадида шифокор ҳузурига борар экан, унга шифокордан кам бўлмаган салоҳият ва билим даркор. Худди шунингдек, мухбир деҳқон билан деҳқондай, депутат билан депутатдек, ўқитувчи билан ўқитувчи сингари суҳбатлашиши, тилмоч билан ундан-да кўп тилни биладиган мутахассис каби салоҳиятга эга бўлиши шарт, шунинг учун ҳам маълум соҳада ихтисослашув масаласи заруратга айланди. Бу борада 2005 йилдан буён Ўзбекистон Миллий университети қошида фаолият юритаётган Олий журналистика курсларининг муайян йўналишлар бўйича ихтисослашувини таъминлаш мақсадида тўрт юз нафардан зиёд тингловчига магистрлик даражаси берилди. Мазкур курс тингловчилари ўзларининг бакалавр ихтисосликлари билан журналистикани умумлаштирган ҳолда мамлакатимиз тараққиётига муносиб ҳисса қўшишмоқда. Аммо уларнинг кўпчилиги ўзининг бакалавр ихтисослиги бўйича фаолиятини давом эттирмоқда. Юқоридаги ва журналистика соҳасида кадрлар тайёрлайдиган олий таълим муассасаларини тамомлаётган мутахассисларнинг соҳада фаолияти камайиши оқибатида оммавий ахборот воситалари фаолиятида айрим камчилик ва нуқсонлар ҳам кузатилмоқда. Масалан, сиёсий билимлари етарли бўлган ёш мутахассисларнинг жуда камлиги, борлари ҳам турли «важлар» сабабли бу соҳада қалам тебратмаётганлиги фикримиз далилидир. Иқтисод, сиёсат каби соҳалар билан бир қаторда таълим соҳасига ҳам ихтисослашган кадрлар зарурдир. Сабаби, юртимизда таълим тизими сиёсат даражасига кўтарилган.

«Таълим-тарбия нашрларида журналист ихтисослашуви» («Ma'rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактаби ва соҳага оид таҳририятлар мисолида)

мавзусидаги битирув малакавий ишни тадқиқ қилиш давомида қуйидаги хулосалар чиқарилди:

✓ Журналистикада ихтисослашувни керак ва уни керак эмас, деб ҳисоблайдиган икки гуруҳ мавжуд. Уни кераксиз дейишига журналистнинг маълум доирада, тармоқда чегаралаб қўйишини сабаб қилиб келтиришади. Аммо унинг фойдаси, заруратини маълум соҳани кенг, кўзга кўринмас жиҳатларини ёрита олиш билан белгилайдиганлар эса бирор соҳа якка ўзи ривожланмаслиги, у бошқа кўплаб соҳалар билан чамбарчас боғлиқ эканлигини айтиб, журналист улкан маълумотлар блокини ўзида мужассам этиб, чегараланиб қолмаслигини таъкидлашади. Бирор соҳа бўйича қанча кўп билимга эга бўлса, уни ичига чуқур кириб борса, энг яхши материаллар ёзилади. Бу эса соҳа аудиториясини қайноқ хабарлар, таҳлилий материаллар билан таъминлашда ўз аксини топади.

✓ Соҳага оид материалларни ёритишда журналистдан катта маҳорат талаб этилади. Маҳорат деганда нафақат касбий билим, балки ёритилаётган соҳа, унинг тизимлари, ундаги янгиланиш ва муаммолар ҳақида тўлиқ маълумотга эга бўлиш — ихтисослашиш зарур бўлади. Акс ҳолда у тайёрлаган материалда непрофессионаллик кўринади, мавзунинг асл моҳияти очилмайди.

✓ Таълим-тарбияга ихтисослашган нашрлар мавзулари, маълумотларни етказишда қўлланиладиган жанрлари, муаммога ёндашув усуллари ва ўзининг дизайни билан алоҳида ажралиб туради. «Ma'rifat» газетаси ва «Boshlang'ich ta'lim» журналидаги долзарб муаммоларни жамоатчилик эътиборига энг мақбул усулларда етказиш тажрибаси тадқиқ этилганда ихтисослашган журналистларнинг материали сифати юқорилиги кўринди.

✓ Таълим-тарбияга ихтисослашган нашрлар қайси давлатда чоп этилмасин, ўша мамлакатнинг таълим тизими, унда олиб борилаётган ислохотларни ёритишга, муаммоларни бартараф этиш чораларини излашга ҳаракат қилади. Биз қиёсий таҳлил қилган «Ma'rifat», «Учительская газета», «Первое сентября» газеталари ва «Бошланғич таълим» журнали ўз олдига

кўйган мақсадларини бажармоқда. Уларда фаолият юритаётган журналистлар бу соҳага ихтисослашган, шу сабабли улар тайёрлаган материаллар мазмунли ва ўқишли чиққан.

✓ Ҳар бир соҳанинг (сиёсий партиялар, иқтисод, ҳуқуқ ва ҳоказо)

нашрлари таҳририяти қошида шундай ихтисослашган маҳорат мактабларини ташкил этиш давр талабидир. Маҳорат мактабларида тингловчилар махсус тузилган дастур асосида ўқитилса, ихтисослашувда яхши самара беради. «Ma'rifat» газетаси қошидаги маҳорат мактабигина дастур асосида фаолият юритади. Бошқа газеталар қошидаги маҳорат мактаблари («Hurriyat» ва «O'zbekiston adabiyoti va san'ati» газеталари)нинг ўқув дастури йўқ ва бу тингловчиларнинг тизимли малака олишларига тўсқинлик қилади. Биз тадқиқ қилган мавзу юзасидан қуйидаги тавсияларни беришни маъқул топдик:

Биринчидан, бу каби маҳорат мактаблари ёш журналистларнинг ихтисослашишларида ёрдам беради. Бунда тажрибали журналистларнинг фаолияти ва тажрибаси, газетанинг тайёрланиш жараёнига гувоҳ бўлиши (материалларни муаллифдан қабул қилишдан тортиб нашриётга босиш учун тапшириш вақтига қадар) катта ёрдам беради.

Иккинчидан, ёзги, кузги ва қишки амалиёт сингари талабалар дарсларда олган назарий билимларини амалиётда қўллашда катта тажриба майдони бўлади. Бунда таҳририят имкониятларидан келиб чиққан ҳолда уларни баъзи тадбирларни ёритишга юбориш ҳам мумкин.

Учинчидан, ўз аудиториясини қизиқтирган маълумотлар билан таъминлашда малакали мутахассисларни кутаётган таҳририятларга бу борада амалий ёрдам беради. Кўплаб газеталар қошидаги маҳорат мактаблари фундаментал иш олиб бормаганлиги сабабли бу мактаб битирувчилари амалий билимга етарли даражада эга бўлмайди ва бошқа бир таҳририятга боришига ёки бошқа соҳада ўзини синаб кўришига сабаб бўлади.

Тўртинчидан, талаба-журналистлар ўзларини ижобий томондан кўрсата олганларида уларнинг иш билан таъминланиши осон кечади. Бунда таҳририят

Ўз фаолияти билан таниш мутахассисга эга бўлса, талаба-журналист ҳали олий ўқув юртини тугатмасидан иш жойи тайин бўлади.

Бешинчидан, «Ma'rifat» газетаси «Фаслнинг энг яхши ижодкори» танловида маҳорат мактабининг тингловчилари ва талабалар учун номинациялар ажратган бўлиб, бу уларни билимини чархлаш ва рағбатлантиришга ёрдам беради. Маҳорат мактабларини ташкил қилаётган таҳририятларга ана шундай танловларни ҳам жорий этиш тавсия этилади.

Олтинчидан, журналистларни тайёрлайдиган олий ўқув юртлари ва таҳририятлар ўртасида мустаҳкам алоқа ҳам ўрнатилади. Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда бу каби маҳорат мактабларини ташкил этиш ҳар томонлама мақсадга мувофиқдир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

I. Ўзбекистон Республикаси Қонунлари:

1.1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси: XXII чақирик Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XI сессиясида 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган (Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 16 апрелдаги Қонунига мувофиқ киритилган ўзгартиришлар билан). – Т.: «Ўзбекистон», 2014.

1.2. Ўзбекистон Республикасининг «Оммавий ахборот воситалари тўғрисида»ги Қонуни. Оммавий ахборот воситалари фаолияти соҳасидаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. – Т., 2009.

II. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов асарлари:

2.1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: «Маънавият», 2008.

2.2. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. – Т.: «Ўзбекистон», 2005.

2.3. Каримов И.А. Биз танлаган йўл – демократик ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. – Т.: «Ўзбекистон», 2003.

2.4. Каримов И. А. Энг асосий мезон – ҳаёт ҳақиқатини акс эттириш, – Т.: «Ўзбекистон», 2009.

2.5. Каримов И. А. «Оммавий ахборот воситалари ходимларига»// «Hurriyat», 27 июнь, 2009.

III. Махсус адабиётлар:

3.1. Баҳриев К. Демократия ва инсон ҳуқуқлари, – Т.: «Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси», 1997.

- 3.2. Ворошилов В.В. Журналистика. Учебник. – М.: «КНорус», 2010.
- 3.3. Горохов В.М. Основы журналистского мастерства. – М., 1989.
- 3.4. Данияров Б.Х., Раҳимов А.Э., Жабборов Ф.Ҳ. Ахборот асрида таълим-тарбия. – Т.: «Академнашр», 2012.
- 3.5. Журналистлар ихтисослашуви борасида турли йўналишларда ўтказилган ўқув-услубий семинарлар, конференциялар бўйича материаллар тўплами. – Т., 2011.
- 3.6. Журналистлар ихтисослашуви борасида турли йўналишларда ўтказилган ўқув-услубий семинарлар бўйича материаллар тўплами. – Т., 2012.
- 3.7. Ким М.Н. Основы творческой деятельности журналиста. Питер, 2011.
- 3.8. Колесниченко А.В. Настольная книга журналиста. Учебное пособие. – М.: «Аспект Пресс», 2013.
- 3.8. Колесниченко А.В. Практическая журналистика. Учебное пособие. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2008.
- 3.10. Лазутина Г.В. Основы творческой деятельности журналиста. –М.: «Аспект Пресс», 2001.
- 3.11. Олий журналистика курсларида ихтисослашув масалалари мавзуида II илмий-амалий семинар материаллари. – Т.: «Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи», 2013.
- 3.12. Саидов У. Глобаллашув ва маданиятлараро мулоқот. Т.: «Академия», 2008.
- 3.13. Саифназаров И., Қосимов Б., Мухторов А., Никитченко Г. Фаннинг фалсафий масалалари. Т.: «Фан ва технология», 2007.
- 3.14. Сайид Ҳ. Туғилдингми, бу дунёда толибсан! Т.: «Маънавият», 2007.
- 3.15. Сайид Ҳ. Талаба қизимга мактублар. Т.: «Баёз», 2014.
- 3.16. Солганик Г. Я. О языке и стиле газет, М.: «Прогресс», 2000.
- 3.17. Тертычный А.А. Аналитическая журналистика. – М.: «Аспект Пресс», 2013.

- 3.18. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. М., 2000.
- 3.19. Фихтелиус Э. Журналистиканинг ўн қоидаси. – Т.: «Шарқ», 2002.
- 3.20. Халқ зиёлилари газетаси. – Т.: «Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашриёти», 2011.
- 3.21. Харрис Р. Психология массовых коммуникаций. – М.: «ОЛМА-ПРЕСС», 2002.
- 3.22. Худойкулов М. Журналистика ва публицистика. – Т.: «Тафаккур», 2011.
- 3.23. Эверетт Д. Настольная книга журналиста.

IV. Хорижий адабиётлар:

- 4.1. Archarya K., Noronho F. The Green Pen. Environmental Journalism in India and South Asia. SAGE Publications Pvt. Ltd. 2010. 312 pages.

V. Даврий нашрлар:

- 5.1. Каримов Ф. Журналист қадри//«Hurriyat», 22 июль, 2009.
- 5.2. Кострова В. А древо жизни пышно зеленеет! Уроки Ольги Захаровой далеки от сухой теории//«Учительская газета», 21 апреля 2015.
- 5.3. Мирзақобилова М. Маҳорат мактаби ва журналист ихтисослашуви//«Hurriyat», 19 июнь, 2013.
- 5.4. Саидов Ҳ. Журналистикада ихтисослашув муҳимми ёки универсаллик?//«Ўзбекистон матбуоти», 1-сон, 2008.
- 5.5. Тўлаганов Ш. Таълим, тарбия тинчлик ва тараққиёт гарови//«Hurriyat», 10 сентябрь, 2014.
- 5.6. «Til va adabiyot ta'limi», 2-сон, 2013.
- 5.7. «Gulxan», 12-сон, 2013.
- 5.8. «Boshang'ich ta'lim», 2013—2014 йил йиғма жилди.
- 5.9. «Ma'rifat», 2014 йил тахлами.

VI. Интернет манбалари:

- 6.1. <http://www.uzapi.gov.uz>

- 6.2. <http://www.books.ru>
- 6.3. <http://commons.wikimedia.org>
- 6.4. <http://www.google.com>
- 6.5. <http://www.twirpx.com>
- 6.6. <http://www.ug.ru>
- 6.7. <http://ps.1september.ru>
- 6.8. <http://uchildiz.uz>
- 6.9. <http://www.1september.ru>
- 6.10. <http://rus.kiziltan.ru>
- 6.11. <http://www.marifat.uz>
- 6.12. <http://www.bt-jurnal.uz>